

**ÇOCUKLARDA/ERGENLERDE
CİNSEL GELİŞİM SÜRECİNİN DESTEKLENMESİ
SEMİNERLERİ**

Katılımcılar İçin Tavsiye Yazılar

Hazırlayan: Efsun Sertoğlu, Cinsellik Eğitmeni-Danışmanı

İÇİNDEKİLER

Kapsamlı Cinsellik Eğitimi Üzerine Söyleşi

Efsun Sertoğlu ile söyleşi / Esra Aşan

Çocukların Toplumsal Erkeklikten Zarar Görmemesi İçin 10 Öneri

Rayka Kumru, Nurgül Öz

Cinsiyet Kimliği Üreme Organlarıyla Belirlenmiyor

Doç. Dr. Koray Başar ile röportaj / Evrim Kepenek

Çocuklar, Bedenleri ve Biz

Ceren Suntekin

İlişkilerde Çatışma ve Şiddet Üzerine Bilgi Notu

Esra Aşan

Kapsamlı Cinsellik Eğitimi Üzerine Söyleşi

Bu söyleşi Esra Aşan tarafından gerçekleştirilmiş ve Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi'nin Ekim 2018 tarihli 36. sayısında yayınlanmıştır.

<http://feminisite.net/index.php/2019/02/kapsamli-cinsellik-egitimi-uzerine-efsun-sertoğlu-ile-soyleşi/>

Efsun Sertoğlu ile söyleşi

Toplumumuzda cinsiyet ayrımcılığını ve cinsiyetçi şiddetin farklı türlerini deneyimliyoruz. Bu şiddeti geriletmenin, sona erdirmenin yollarından biri de koruyucu-önleyici çalışmalar yürütmekten ve bunları eğitimin bir parçası haline getirmekten geçiyor. Eğitim alanında cinsiyet eşitliğini, saygıyı, çeşitliliği merkeze alan çalışmaların önemi ülkemizde giderek artıyor. Çocukların, gençlerin sağlıklı bir yetişkinliğe hazırlanırken koruyucu ve bilinçlendirici bir eğitim almaları daha da önem kazanıyor. Dergimizin bu sayısında Kapsamlı Cinsellik Eğitimleri veren eğitimci Efsun Sertoğlu ile Kapsamlı Cinsellik Eğitimi, bu eğitimlerin çocuklar ve yetişkinler üzerindeki etkileri ve eğitim sisteminde hak temelli bir eğitim anlayışının gerekliliği üzerine konuştuk.

Çalışmanızı Kapsamlı Cinsellik Eğitimi olarak tanımlıyorsunuz. Nedir Kapsamlı Cinsellik Eğitimi?

Kapsamlı Cinsellik Eğitimi; doğumla başlayan, bireylerin yaş ve gelişim dönemi özelliklerine uygun şekilde ve kademeli olarak ilerleyen, bilimsel temellere dayanan, kapsamlı, insan haklarını odağa alan, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten ve kalıcı etki yaratan bir eğitim. Cinsel eğitim ya da cinsellik eğitimi dediğimizde insanların zihninde sadece beden, cinsel organlar, ergenlik, cinsel sağlık gibi konularda bilgilendirmenin yapıldığı bir süreç canlanabiliyor. Hâlbuki Kapsamlı Cinsellik Eğitimi, adından da anlaşılacağı üzere oldukça geniş bir çalışma ve çok fazla konuyu içine alıyor. Uzun bir liste sayacağım, ancak kapsamlı derken neyi kastettiğimin daha net anlaşılması için bu önemli. Kapsamlı Cinsellik Eğitimi'nin içinde; bedensel söz hakkı, çocuklar için onay kavramı, özel alan ve sınırlar, hayır deme hakkı, özkorumaya ve öz savunma hakkı, bedeni tanıma, cinsel organlar, bedensel ve ruhsal özbakım, duyguları tanıma ve ifade edebilme, ergenlik dönemi değişimleri, cinselliğin boyutları, toplumsal cinsiyet kalıpları, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, LGBTİQ kavramlar, homofobi, transfobi, güvenli cinsellik, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, doğurganlığın düzenlenmesi, cinsel sağlığı koruyucu davranışlar, cinsellikle ilgili mitler ve gerçekler, cinsel şiddet, flört şiddeti, onay kültürü gibi pek çok konu var. Kapsamlı Cinsellik Eğitimi'nin kazanımlarından bahsederek... çocukların, ergenlerin ve gençlerin hem içinde buldukları dönemi sağlıklı ve mutlu şekilde geçirmelerine hem de sağlıklı bir yetişkinliğe hazırlanmalarına katkı sunuyor. Hak ve sınır ihlalleri, akranlar arası şiddet, cinsel istismar, flört şiddeti ve cinsel şiddetin diğer biçimleri, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, erken yaş gebelikleri, istenmeyen gebelikler gibi durumların önlenmesinde çok kritik bir role sahip. Ayrıca, bireylerin hak temelli bakış açısı kazanmalarını, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir dil ve yaklaşım geliştirmelerini, kendi duygu, ihtiyaç, beklenti ve sınırlarını ifade edebilmelerini, cinsellikle ilgili bilinçli ve sorumlu kararlar alabilmelerini ve yanlış kanallardan gelen bilgileri sorgulayabilmelerini destekliyor. Yanlış kanallardan gelen bilgiler kısmını açayım. Araştırmalar gösteriyor ki, çocuklar/ergenler cinsel gelişim süreçlerindeki bilgi ihtiyaçlarını genellikle enformel şekilde arkadaşlarından, internetten, pornografiden ve sokaktan karşılıyor. Bu da yanlış, abartılı, birbiriyle çelişen, olumsuz mesajlara maruz kalmalarına, kafalarının karışmasına, kaygılanmalarına ve zarar görmelerine neden oluyor. İşte bu yüzden, bilimsel ve hak temelli bir bakış açısı ile yapılandırılmış Kapsamlı Cinsellik Eğitimleri son derece önemli. Bu noktada ebeveynler, bakım verenler ve eğitimciler merkezi

bir role sahip. Ancak Kapsamlı Cinsellik Eğitimleri sadece ev ve okulla sınırlı kalmamalı; sivil toplum kuruluşlarının, tüm eğitim ve sosyal hizmet kurumlarının, medyanın, spor kulüplerinin, yayınevlerinin; kısacası tüm sosyal kurumların gündeminde ve çalışmalarında yer almalı.

Okullarda nasıl bir program uyguluyorsunuz? Sınıflara bir arada seminer mi veriyorsunuz? Tek tek sınıf bazında mı çalışma yürütüyorsunuz?

Tüm sınıfları bir araya toplayıp seminer vermiyorum. Her şubenin sınıfına giriyorum. İlkesel olarak bunu çok önemsiyorum. Çünkü farklı sınıf kademelerini bir araya getirip karıştırdığımızda güvenli alanı oluşturmanız, mahremiyeti korumanız ve çerçeve çizmeniz zorlaşıyor. Seminer formatında; katılımcı yöntemlerle, paylaşıma dayalı, öğreten-öğrenen ilişkisi kurmadan bir çalışma yürütmek de mümkün olmuyor. Üstelik çocuklar sınıflarından çıkıp seminer salonuna toplandıklarında konunun doğallaşması gecikiyor ve zorlaşıyor. Hâlbuki çocuk sınıfında matematik dersinden çıkıp cinsellik eğitimine girdiğinde bu çalışma hem onun gözünde daha hızlı doğallaşıyor, hem de okul kültürünün bir parçası haline geliyor.

Ayrıca, okul rehberlik biriminde görev yapan psikolojik danışmanlarla işbirliği içinde çalışmayı çok önemsiyorum. Tüm süreci onlarla birlikte planlıyoruz ve yürütüyoruz. Sınıflara girmeden önce, ilgili psikolojik danışmandan o sınıfın dinamiklerine dair bilgi alıyorum. Sınıflara psikolojik danışmanla birlikte giriyorum. Danışman hiç müdahale etmeden arkada oturuyor ve çalışmayı takip ediyor. Sonrasında sınıf bazında süreci değerlendiriyor, sınıflarda gelen paylaşımları ve soruları yorumluyor, yapılması gereken ek çalışmalar varsa bunları birlikte planlıyoruz.

Şu anki eğitim müfredatı içinde cinsellik eğitimi, cinsel sağlık eğitimi nasıl yer alıyor?

Şu anda 6. sınıf Fen Bilgisi dersinde, “Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı” ünitesi içinde, “ergenlik dönemi değişimleri, ergenlik döneminin sağlıklı geçirilmesi için yapılması gerekenler” gibi konular yer alıyor. 7. sınıf Fen Bilgisi dersinde ise “İnsanda Üreme” ünitesi var. Burada da “üreme sistemi, üreme sistemi hijyeni, embriyonun oluşumu, embriyonun sağlığı için dikkat edilmesi gerekenler” konularına yer verilmiş. Bu konular daha detaylı olarak, “hormonlar” başlığını da içerecek şekilde, lisede Biyoloji ve Sağlık Bilgisi derslerinde de ele alınıyor. Aslında bundan birkaç yıl öncesine kadar, “İnsanda Üreme” konusuna 6. sınıf Fen Bilgisi müfredatında yer veriliyordu. Fakat daha sonra Milli Eğitim tarafından müfredattan çıkarıldı ve bu konularla ilk karşılaşma liseye bırakıldı. Bu müdahale, o dönemde eğitimcilerden, ebeveynlerden, bizlerden tepki gördü. Bu eğitim-öğretim döneminin başında, Milli Eğitim müfredatı revize etti ve yukarıda paylaştığım hale getirdi. Lisede ise, bu seneye kadar 10. sınıfların Biyoloji dersinde anlatılan “üreme, hormonlar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, üreme sağlığı” konuları bahsettiğim revizyonla birlikte 10. sınıf müfredatından çıkarılıp 11. sınıfa alındı. 10. sınıf bile bu konular için oldukça geçen, şimdi daha da ileriye atıldı.

Tabi bu konuların müfredatta yer alması tek başına yeterli değil. İçeriğin kapsamı, dili ve öğrencilere ne şekilde aktarıldığı da önemli. Müfredatı incelediğimde son derece “üreme odaklı” bir içerik ve dil görüyorum. Bu ünitelerin herhangi bir yerinde “insan cinselliği, cinsel gelişim, cinsel uyarılma, cinsel davranış” gibi ifadeler geçmiyor. Hâlbuki insan rahim içindeki gelişim sürecinden itibaren cinsel bir varlıktır, üreme özelliğini ergenliğin sonunda kazanır ya da kazanmaz ve bu özelliğini isterse kullanır istemezse kullanmaz. Dolayısıyla, insan cinselliği sadece üreme üzerinden tanımlanamaz.

Ergenlik değişimlerinin anlatımında ise hem benzer bir üreme odaklılığı hem de cinsiyetçi yaklaşımı görmek mümkün. Aslında sadece ortaokul-lise müfredatında değil, tıp eğitiminde, tıp, sağlık ve gelişim alanlardaki literatürün çoğunda benzer bir yaklaşımla karşılaşılıyor. Şöyle ki; ergenlik dönemi değişimleri anlatılırken kızların ve oğlanların yaşadığı değişimlere dair ayrı listeler verilir. Oğlanlarla ilgili listede penis sertleşmesi (ereksiyon), ıslak rüyalar, boşalma (ejekülasyon) gibi değişimlerden bahsedilirken, kızlarla ilgili listede cinsel uyarılma ve uyarılmaya bağlı ıslanma gibi değişimlerin bahsi bile geçmez. Kızların yaşadığı değişimlerde vurgu ilk âdet kanaması ve yumurtlama üzerindedir. Yine müfredatta, organların anlatıldığı bölümde “klitoris” diye bir organın ne ismi ne de cismi vardır. Peki bütün bunlar bize ne söyler? Oğlanlar söz konusu olduğunda cinsel gelişime, cinsel uyarılmaya ve hazza alan açılırken, kızlarda bütün bu süreçler yokmuş ve hatta olmamalıymış gibi davranılır. Kızların cinsel gelişimi ve cinselliği değil, “üreme” özelliği kasıtlı ve bilinçli olarak ön planda tutulur.

Özetle, müfredatın bütününe baktığımızda; gelişim dönemi özelliklerine uygun şekilde hazırlanmış, çocukların/ergenlerin/gençlerin kendilerini tanıma, keşfetme ve koruma noktasında ihtiyaç duydukları bilgiyi karşılayacak, kapsamlı, hak temelli, eşitlikçi bir cinsellik ve cinsel sağlık bilgisi görmüyoruz.

Siz eğitimlerinizi sadece biyoloji temelli kurmuyorsunuz. Bu eğitimi nasıl bir perspektifle yürütüyorsunuz? Farklı yaşı gruplarıyla çalışırken nasıl pedagojik yöntemler uyguluyorsunuz?

Cinsel gelişim ve cinsellik; bedeni, ruhsallığı, duyguları, sınırları, değerleri, davranışları, cinsel sağlığı, ilişkileri, toplumu içine alan çok karmaşık bir bütün. Dolayısıyla, sadece doğum, gelişim, beden ve üreme konularını içeren bir cinsellik eğitimi son derece kısıtlı ve yetersiz. Yukarıda Kapsamlı Cinsellik Eğitimi’ni tanımlarken de bahsettiğim gibi, ben sınıflarda bütün bu konuların yanı sıra; duyguları fark ve ifade etme, kişisel sınırlar, onay kavramı, toplumsal cinsiyet, duygusal ilişkilerde güvende hissetmek, toplumun cinselliğe yaklaşımı, ayrımcılık gibi konuları da çalışıyorum. Böylece, çocukların/ergenlerin/gençlerin cinsel gelişim ve cinsellik konularına bütüncül bir bakış açısıyla ve geniş bir perspektiften bakabilmelerini desteklemek mümkün oluyor.

Uyguladığım içeriği hazırlarken, bu içeriği sınıflarda nasıl çalışacağıma dair yöntemleri belirlerken ve çalışmalarımı yürütürken gözettiğim birden fazla ilke var aslında. Bunlardan biri, çocukların/ergenlerin/gençlerin gelişim dönemi özellikleri ve ihtiyaçları. Mesela; bireysel farklılıklar olabilmekle birlikte, ortalama 11 yaşından itibaren ergenlik dönemi değişimleri başladığı için, ortaokul döneminde özellikle “büyümenin anlamı, ergenlik değişimleri, değişimlerle baş etme, değişimler karşısında alınması gereken sorumluluklar, ergenlikle birlikte değişen sınırlar ve paylaşımlar, sanal ortamda kişisel sınırlar, duygusal ilişkiler” gibi konular üzerinde duruyoruz. Konular yine gelişim dönemi ihtiyaçlarına göre ilkököl ve lise kademelerinde farklılaşıyor.

Yanı sıra, feminist pedagojiyi benimsiyorum. Sınıfta “öğretmen” sıfatıyla bulunmuyorum, kendimi böyle konumlandırmıyorum. Çocukların formel eğitim sistemi içinde alışık olduklarının aksine, “öğreten-öğrenen” ilişkisini ve buradan doğan hiyerarşiyi/iktidarı ters-yüz etmeye çalışıyorum. Non-formel metotları kullanarak, her birimizin sürece eşit olarak katıldığıımız, birlikte konuşup tartıştığımız bir sınıf ortamını temin etmeye gayret ediyorum. Öğretmek değil, konuyu sınıfa taşımak, konu hakkında sorular sorarak paylaşım/ifade alanı

açmak, çocuklardan gelenler üzerine birlikte düşünmek, konuşup tartışmak, gerekli yerlerde bunları dönüştürmek ve çerçeveselendirmek için sınıfta olmayı seviyorum.

Kapsayıcı, hak temelli ve eşitlikçi bir içerik, yöntem, dil ve ortam temin etmeye çalışıyorum. Sürece katılan her bireyi tüm farklılıkları ile kapsama ve tek bir bireyi bile dışarıda bırakmama sorumluluğuna sahip olduğumu unutmadan, bu sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmek için kendimle çalışmaya devam ederek ilerliyorum. Özellikle toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, etnik, din, dil ve akademik temelli kapsayıcılık odağında oluyor. Bunu temin edebilmenin yolu; sınıftaki bireylerin özelliklerini ve yaşamlarını varsaymamaktan (her çocuğun bir anne-baba ile büyüdüğünü ya da her çocuğun heteroseksüel olduğunu varsaymamak gibi), herhangi bir özellik ya da sıfatı onlara atfetmemekten, onları kategorize etmemekten (kızlar ve oğlanlar, akademisi güçlü ve zayıf olanlar, uslular ve yaramazlar gibi) ve birbirleri ile kıyaslamamaktan, sınıftaki tüm bireylerle eşit ilişki kurmaktan, her birinin varoluşuna ve sınırlarına saygı duymaktan geçiyor.

Hak temellilik ilkesi ise kapsamlı cinsellik eğitiminin tüm zeminini kaplıyor, tutuyor ve sağlamlaştırıyor. 18 yaşını doldurmamış, uluslararası sözleşmelerde ve ulusal hukuk metinlerinde “çocuk” olarak tanımlanan bireylerle çalıştığım için, bir yetişkin olarak korumak ve teslim etmekle yükümlü olduğum çocuk hakları, ayrıca “çocuğun üstün yararı” ilkesi yol göstericim oluyor. Elbette bunun yanı sıra; insan haklarını, kadın haklarını ve cinsel hakları da odağında tutuyorum. Tüm bu haklar programın hem içeriğini hem yöntemini hem de dilini belirliyor.

Çocuğun gelişim evrelerindeki ihtiyaçlarına dönebiliriz. Gelişim dönemlerine göre cinsel gelişimle ilgili ihtiyaçlar nasıl farklılaşıyor?

Çocuklar özellikle 2-3 yaşlarından itibaren cinsiyet farklılıklarıyla ilgili sorular sormaya başlayabiliyorlar. “Babamın neden memeleri yok?” gibi. Tuvalette, banyoda, giyinip soyunurken kendilerini ya da başkalarını izleme/inceleme davranışları ve kendilerinin, akranlarının ya da yetişkinlerin bedenlerine dokunma isteği gözlenebiliyor, cinsel oyunlar başlıyor, doğumla ilgili sorular gelebiliyor. Özellikle 5-6 yaşlarında sosyalleşmenin artmasıyla âşık olma, evlenme gibi kavramlardan bahsedebiliyorlar, cinsel organlarla ilgili kelimeler kullanmaya başlıyorlar, birbirlerine dokunma/öpme ve birbirlerinin bedenlerini inceleme isteği görülebiliyor. Bütün bunlar bize çocukların meraklarını ve neye ihtiyaç duyduklarını da gösteriyor aslında. Önemli olan tüm bu süreçleri kendi yetişkin cinsellik algımızla değerlendirmeden, baskılayıcı ve yasaklayıcı olmadan, çocuğun cinsel bir varlık olduğunu unutmadan, sakince takip etmek ve desteklemektir. Cinsel organların doğru isimlerini kullanmak ve bu şekilde öğrenmelerini sağlamak, bedensel farklılıklar hakkında bilgilendirmek, bedensel özbakımını nasıl yapacağını öğretmek ve bu sorumluluğu yavaş yavaş ona devretmek, bedeninin kendisine ait, özel ve değerli oluşuna, kişisel sınırlara ve bedensel söz hakkına dair kısa sohbetler yapmak, özellikle bedenine yönelik temas ve müdahalelerde onayını almak ve çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkide onun da onay almasını desteklemek gerekiyor.

Siz okul öncesi dönemde ve ilköğretim dönemindeki çocukların ebeveynleriyle çalışırken sınır kavramını mı daha çok vurguluyorsunuz?

Aslında sadece ilköğretim çağındaki çocukların değil, ortaokul ve lise çağındaki ergenlerin/gençlerin ebeveynleriyle de bedensel söz hakkı, kişisel sınırlar, sınırlara saygı gibi konuları çokça konuşuyorum. Küçük yaş grubunda çocukların sınırları yetişkinler tarafından

genellikle Şu Őekillerde ihlal ediliyor: onay almadan öpmek/sevmek, öpmesi/sarılması için ısrarcı olmak, hoŐlanmadıklarını ifade ettikleri (ya da bir Şekilde belli ettikleri) davranışları (lakap takma, gıdıklama, sıkıŐtırma, mıncıklama, el Őakası...) devam ettirmek, özbakım sorumluluğunu üstlenebilecek yaŐa geldiği halde tuvalet sonrası temizliğini yapmak, banyo yaptırmak gibi konularda ısrarcı olmak, onay almadan fotoğraflarını çekmek ve paylaşmak, öpmesi/sarılması karŐılıđında vaatlerde bulunmak (“öpersen sana ... alırım”) vb.

Ergenlik dönemiyle birlikte bu sınır ihlallerinin farklı biçimlerde devam ettiğini görüyoruz. Ergenin/gencin odasına izinsiz girmek, eŐyalarını/telefonunu karıŐtırmak, duygusal ilişkisi olup olmadığını öğrenmeye çalışmak, duygusal ilişki olduğu biliniyorsa bunu farklı ortamlarda magazin malzemesi yapmak, utanmasına neden olacak Şakalar yapmak, paylaştığı bir sırrı tutmamak ve başka ortamlarda ifŐa etmek... gibi. Bu konuları konuştuğumuz çalışmalardan birinde, 7. sınıftan bir ergen Şöyle demişti: “Anneme sır veriyorum ve ‘aramızda kalsın’ diyorum. Sonra sınıf arkadaŐımdan duyuyorum. ‘Sen nereden biliyorsun?’ diye sorunca, ‘annen anneme söylemiŐ’ diyor. Ben yapsam kıyamet kopar.” Bu ve benzeri ihlallerin sadece ebeveynler/bakım verenler tarafından yapıldığını düşünmeyelim. Eğitim ortamları da sınırların çokça karıŐtıđı ve ihlal edildiği alanlar. Bu yüzden bu konuları öğretmenlerle yaptığım çalışmalarda da sıkça gündeme getiriyorum.

Ergenliğe geçiş döneminde daha çok hangi meseleler gündem oluyor, ergenler bu dönemde cinsellikle ne gibi karŐılaŐmalar yaşıyor?

Ergenlik; ilginin, mahremiyetin, arkadaŐlıđın ve desteğin aile dışındaki unsurlardan arandığı, zihinsel ve duygusal dünyanın dışa doğru açıldığı, deđiŐimlerle dolu bir dönem. Sadece beden değil, duygular, düşünceler, sınırlar, paylaşımlar, ilişkiler, ilgi alanları, benlik ve beden algısı ve daha pek çok Şey deđiŐir. Ergen bir yandan da hormon salınımının artmaya baŐlamasıyla birlikte farklı bir cinselleŐme sürecine girer. Ergen cinselliğinde mastürbasyon önemli bir iŐleve sahiptir. Bu dönemde mastürbasyon, bebeklik ve çocukluk dönemindeki haz veren basit bir etkinlik olmaktan çıkar ve istenilerek yapılan, arzuların ve fantezilerin eşlik ettiği bir sürece dönüŐür. Bunca deđiŐimin yaşandığı ergenliğe; büyüme kaygısı, bedeninden memnun olmama, kendini akranları ile kıyaslama, “yaŐadıđım deđiŐimler ve deneyimlerim normal mi, sağlıklı mıyım, her Şey yolunda mı?” düşünceleri eşlik eder. Ergen bir yandan da ebeveynlerinden ayrıŐmaya ve bireyselleŐmeye çalışır. BireyselleŐmeye çalıŐıyor olması ergenin yetişkin desteğine ve kapsayıcılığına ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Ancak bu desteğin ergeni boğacak, bunaltacak, sınırlarını ihlal edecek Şekilde olmaması gerekir. Yetişkinler ergenleri genellikle “asi, kararsız, zor, sorun çıkarıcı” gibi sıfatlarla tanımlarlar. Çünkü ergen, küçük bir çocuk gibi ‘itaat’ etmez. Küçük yaş grubundan farklı olarak ergen; yetişkinlerin her Şeyi bilmediğini, yanlış yapabildiğini, saçmalayabildiğini, çeliŐkili ve tutarsız davranabildiğini fark eder ve yetiŐkini tüm bunlarla yüzleŐtirir. Özetle ergen, yetiŐkinin iktidarını sarsar. Bir yandan da ergenin farklı bir cinselleŐme sürecinde olması, henüz kendi ruhsallığı ve cinselliği ile ilgili meselesini halledememiŐ bir yetişkin için zorlayıcıdır. Bu nedenle yetişkinler genellikle küçük çocukları daha çok kapsar ve desteklerken ergenleri öteye iter, hatta kriminalize eder. Hâlbuki ergenin; sık boğaz etmeyen, ayrıŐmasına izin veren ve bunun için ona alan açan, “yanındayım, neyle baş edemiyorsan konuşabilir ve paylaŐabiliriz” mesajını veren yetişkinlere ihtiyacı vardır.

Bütün bu dinamikleri göz önünde bulundurarak, ergenlerle tüm bu değişim sürecini, deđiŐimlerin nedenlerini, bunlarla baş etmek için yapılabilecekleri ve deđiŐimler karşısında alınması gereken sorumlulukları konuşuyoruz. Sadece bedensel değişimleri değil, duyguları, düşünceleri, kişisel sınırları, sosyal ve duygusal ilişkileri, cinselliğin farklı boyutlarını,

toplumsal cinsiyet kalıplarını, cinsiyet eşitsizliğini... bütün olarak ele alıyoruz. Mesela, kıllanma artışını konuşurken, kılları kısaltmanın neden cinsiyetlendirildiğini de tartışıyoruz.

Liseli gençlerle çalışırken neler öne çıkıyor?

Gençlik döneminde, özellikle 14-15 yaşlarından itibaren duygusal beraberlik kurma ve fiziksel temasta bulunma isteği yoğunlaşır. Cinsel içerikli konuşma ve yazışma, öpüşme, okşama gibi cinsel davranışlar deneyimlenebilir. Cinsel ilişki davranışına dair merak ve arzu yoğunlaşır. 16-17 yaşlarından itibaren iletişim ve ilişkilere fazlaca zaman ayrılır. Cinsel davranışlarla ilgili bedensel, duygusal ve sosyal endişeler hissedilebilir. Cinsel davranışların riskleri ve risklerden korunma yolları üzerine yoğunlaşılır. 18-19 yaşlarında uzun süreli ilişkiler başlayabilir. Bütün bu gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak, lise gençleri ile özellikle güvenli ilişki, güvensiz ilişki, flört şiddeti, onay kavramı, cinsellik kavramı, cinselliğin anatomisi ve fizyolojisi, cinsellikle ilgili mitler ve gerçekler, LGBTIQ kavramlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık, güvenli cinsellik gibi konuları konuşuyoruz. Güvenli cinselliği sadece cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan ve istenmeyen gebeliklerden korunmak üzerinden ele almıyoruz; karşılıklı onaya dayalı, tarafların bedensel, duygusal ve sosyal açıdan zarar görmedikleri, kendilerini iyi ve güvende hissettikleri, eşitlikçi, şiddetsiz ilişkiler olarak tanımlıyoruz.

Siz bu çalışmaları kız ve oğlan çocuklarla birlikte yürütüyorsunuz. Bunun ne gibi avantajları oluyor?

Cinsellik eğitimleri söz konusu olduğunda; “kızlar ve oğlanlar ayrılarak yapılsa daha iyi olmaz mı sorusu?” sıklıkla gündeme gelir. Buna gerekçe olarak, sadece hemcinslerinin olduğu gruplarda çocukların/ergenlerin/gençlerin daha rahat konuşacağı ileri sürülür. Ancak “kız ve oğlan ayrı yapılınsın” talebinin altında çoğu zaman cinsiyetçi ve ahlakçı bir bakış açısı da yatar. Sınıftaki paylaşım dengesini gözetmek, geri çekilen, konuşmak konusunda çekimser kalan çocukları fark edip güçlendirmek, söz ve alan işgali yapan çocuklar varsa onları sınırları fark edip gözetecekleri bir konuma çekmek benim (yani eğitimcinin) sorumluluğu. Bu noktada, sınıftaki dengeleri sürekli gözetiyorum. Ayrıca, çalışmanın en başında yaptığımız, sınıf ortamında güvenli alanı oluşturmaya dayalı grup sözleşmesinin maddelerinden biri de isteyenlerin çalışmadan sonra bireysel olarak da gelip konuşabileceği, soru sorabileceği yönünde. Bu alanı açmayı da önemli buluyorum. Çocuklara cinsiyet atayarak onları “kız” ve “oğlan” diye ayırmak, kapsamlı cinsellik eğitimi çalışmalarını cinsiyetlendirilmiş gruplarda yapmak doğru değil. Çocuklar/ergenler/gençler, bu konuları cinsiyet üst baskısı olmadan, birlikte konuşabilmeyi pratik etmelidir. Böylece konuyu doğallaştıracaklar, böylece farklılıklara ve birbirlerinin süreçlerine saygı göstermeyi, sınır ihlal etmemeyi öğrenmeleri mümkün olacak.

Öğrenciler daha genç bir grup olduğu için önyargıları daha çabuk kırılabilir. Bu tarz konuları yetişkinlerle, eğitimcilerle konuşmak daha zor olabilir. Çünkü bazen kendilerinden ve yaptıklarının doğruluğundan çok emin oluyorlar. Okullardaki diğer eğitimcilerin çalışmalarınıza yaklaşımları nasıl?

Evet, yetişkinlerin genellemelerini, kalıp yargılarını, varsayımlarını, dil ve yaklaşımlarını dönüştürmek daha zor. Eğitimcilerle “Cinsel Gelişim Sürecinin Desteklenmesi” başlıklı seminerlerin yanı sıra, “Kapsayıcı, Eşitlikçi ve Hak Temelli Eğitim Ortamı” ve “Eğitim Ortamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Kimlik Eşitliği” başlıklı atölyeler de yapıyorum. Bu çalışmalardan sonra, sınıf ortamında yapılan cinsiyetçi şakaya gülmemeyi öğrendiğini ve

bunu bir fırsat eğitimine dönüştürdüğünü söyleyen eğitimciler oluyor. Ya da sınıfta cinsiyetçi bir iş bölümü varsa bunu gören ve müdahale eden öğretmenlerle karşılaşıyorum. Bir başka eğitimci, sınıfında homofobik söylemlere kesinlikle izin vermediğini söyleyebiliyor. Böyle çok sayıda iyi örnekle karşılaşıyorum. Ancak maalesef bu örneklerin yanı sıra; cinsiyetçi bakış açısına sahip, öğrencilerini kalıplara sığdırmaya çalışan, ayrımcı dil ve yaklaşıma sahip, gençlerle birlikte cinsiyetçi, homofobik ya da transfobik şakalara gülen, hatta bu şakaları bizzat yapan eğitimciler de var. Bu vesileyle altını çizmek isterim: Bir öğretmenin ya da okul çalışanının; herhangi bir özelliğinden dolayı bazı öğrencileri ‘dışarıda’ bırakması, öğrencilerin yerine düşünüp kararlar vermesi, toplumsal normlara sığmayan öğrencilere yargılayıcı bir dil ve tutumla yaklaşması ya da öğrencileri kendisine/çoğunluğa benzetmeye çalışması kabul edilemez, zira bütün bunlar ‘**insan hakkı ihlali**’dir.

Ebeveynler bu eğitimlere nasıl yaklaşıyorlar?

Ebeveynler genellikle “biri bu işi bizim yerimize yapıyor, ne güzel” diye düşünüyorlar, dolayısıyla eğitimlerden oldukça memnundur. Ancak tabii böyle düşünülmemesi gerekiyor, çünkü benim okullarda yaptığım çalışmalar tek başına yeterli değil. Cinsellik eğitimleri, diğer akademik dersler gibi haftada birkaç saat değil, yılda birkaç saat olabiliyor ancak. Bu nedenle ebeveynlerin ve eğitimcilerin de bu konuları gündemlerine alması gerekiyor.

Bu çalışmaların öğrenciler üzerinde nasıl etkileri oluyor?

Uzun yıllardır çalıştığım okullarda kapsamlı cinsellik eğitimlerinin dönüştürücü etkisini çok daha net görebiliyorum. Mesela bu sene 8. sınıflarla yaptığım bir çalışma sırasında ergenler bunu “ilk sene nasıldık, şimdi nasılız; artık daha rahat ve daha doğru konuşabiliyoruz” diyerek kendileri ifade ettiler. Onlarla çalışmaya 4. sınıfta başlamıştık ve her yıl üzerine yeni konular ekleyerek bütünlüklü bir şekilde ilerledik. Süreç içerisinde konuşma dilleri ve konuya yaklaşımları değişti ve dönüştü. Konuyu doğallaştırdılar; argo ve eşitsiz dilden uzak, hak temelli bir çerçeveden ve sınır ihlal etmeden konuşulabileceğini fark ettiler. Bunu sadece bu sınıf özelinde değil, diğer okullarda ve uzun süredir çalıştığım tüm sınıf kademelerinde gözlemliyorum ve deneyimliyorum.

Çalışmalarınızda fırsat eğitiminin önemini sıklıkla vurguluyorsunuz. Fırsat eğitiminin ne olduğunu açabilir misiniz?

Fırsat eğitimi en basit tanımıyla; günlük yaşam içindeki herhangi bir malzemenin -bu bir kelime, ifade, şaka, bazen bir davranış, filmin bir sahnesi vb. olabilir- eğitime fırsatına çevrilmesidir. Sadece sınıfta ve ders saatinde değil, her ortamda yapılabilir. Fırsat eğitimi imkânlarını değerlendirmeyi hem çok önemli buluyor ve hem de çok seviyorum. Cinsellik eğitimleri sırasında bir konu üzerinde çalışırken; sorduğum bir soruya verilen cevapta, bana yönelen bir soruda ya da yapılan bir şakada bazen öyle bir kelime/ifade/içerik oluyor ki, o sırada konuştuğumuz konuya ara verip bunun üzerinde durmayı daha öncelikli buluyorum. Çünkü aslında böyle zamanlar muhteşem bir eğitim fırsatı. Bu fırsatları kaçırdığımızda yanlış dil ve yaklaşım pekiyor, üzerinden atlamayıp dikkati buraya çektiğimizde ise o konuyu saatlerce çalışmaktan daha hızlı, etkili ve dönüştürücü oluyor. Örneklerle açmaya çalışayım. Geçenlerde lise 10. sınıflarla cinselliğe dair mitleri çalışıyorduk. Mitlerden biri şöyleydi: “Erkek cinselliği her zaman istemeli ve cinselliğe her zaman hazır olmalıdır.” Gençlerden biri -gülerek- “tabii ki, erkek her zaman saldırıya hazır olmalıdır” dedi. “Saldırı” kelimesini duyunca, erkekliğe, erkek cinselliğine ve cinsel şiddete dair toplumsal algının tek bir kelimedede toplandığını düşündüm. Sonra hem gencin hem sınıfın dikkatini bu kelimeye çektim

ve gençten neden bu kelimeyi seçmiş/kullanmış olabileceğini düşünmesini istedim. Buradan başlayan konuşmamız cinsellikte onay/rıza kavramına, cinsel şiddeti normalleştiren toplumsal algıya ve dile, oradan da özellikle heteroseksüel ilişkilerde erkeğin aktif/harekete geçen konumda olmasına dair beklentinin nedenlerine ve sonuçlarına kadar uzandı. Kısa ama son derece etkili ve dönüştürücü bir sohbet oldu.

Bir süre önce, yine lise kademeleri ile çalışırken gençlerden biri sınıfta bana “çok merak ediyorum, sevgiliniz bu işi yapmanıza nasıl izin veriyor?” diye sormuştu. Bu aslında benim özelimle ilgili bir soru. Her çalışmanın başında, çalışmanın ilkelerini belirlediğimiz bir sözleşme yapıyoruz. Bu sözleşmenin maddelerinden biri “çalışma sırasında özel hayatın gizliliğini korumak ve ihlal etmemek” oluyor. Konuyu özel olandan çıkarıp bir fırsat eğitimine dönüştürmek istedim, çünkü üzerine konuşmak ve çalışmak için çok fazla malzeme barındırıyordu. Benim için, sınıf ortamındaki -yaşı kaç olursa olsun- her bireyin özel hayatı saygıyı hak eder; kişisel meraklarımla o alana dair bilgi toplamaya çalışmam ve çocukların/ergenlerin/gençlerin özel alanlarını ihlal etmemek konusunda hep çok dikkatli davranırım. Dersin başında yaptığımız sözleşmeyi hatırlatarak, öncelikle bunun özel alana dair bir soru olduğunu ve kendi özel hayatımla ilgili konuları sınıf ortamında konuşmayacağımı belirttim. Sonra sorudaki varsayımlar üzerine birlikte düşünmeyi önerdim. İlk varsayım sevgilimin olmasıydı. Gence, soruyu sorarken sevgilimin cinsiyetine dair bir varsayımda bulunup bulunmadığını sordum. Erkek olduğunu düşündüğünü söyledi. Partnerimi, işimden rahatsız olması ve bu işi yapmama izin vermemesi gereken bir “erkek” olarak kodlamıştı. “Neden karşımızdaki kişinin bir sevgilisini olduğunu varsayıyoruz?” Bu sorunun cevaplarını ararken “cisnormativite” ve “heteronormativite” kavramları üzerinde durduk. Ardından, partnerinin çalışmasına ya da hangi işi yapacağına müdahale etmenin nasıl bu kadar normalleştiğini, hatta bazı durumlarda ilişkinin doğal bir dinamiğiymiş gibi algılanabildiğini tartıştık. Sonra gence şunu sordum: “Başka bir mesleği yapıyor olsaydım da bu soruyu sorar mıydın? Yoksa erkeklere ait bir alan olarak tanımlanan cinsellik üzerine rahat ve doğal şekilde konuşuyor olmam mı bu soruyu sordurdu, ne dersin?” Böylece, pek çok şey üzerine kafa yordüğümüz bir fırsat eğitimi ortamı oluştu.

Fırsat eğitimi, ebeveynlerin de kullanabileceği bir yöntem.

Evet, fırsat eğitimin ne kadar etkili ve pratik bir yöntem olduğundan ebeveyn seminerlerinde de bahsediyorum. Sonraki yıllarda seminerlere yeniden gelen ya da bir şekilde başka ortamlarda karşılaştığımız ebeveynler, bu yöntemi kullandıklarını ve çok işe yaradığını söylüyorlar. Mesela, bir anne şu örneği aktarmıştı: “Ergenlik döneminde bir oğlum var. Bir akşam evde maç izliyordu. Bir pozisyona sinirlendi ve ibne diyerek futbolcuya hakaret etti. Sizin seminerlerinize katılmamış olsaydım bu kelimenin üzerinde durmazdım, çünkü ben de normalleştirmişim. Ya da en fazla ‘ayıp, doğru konuş’ filan derdim. Ama sizin de bahsettiğiniz gibi hiçbir etkisi olmazdı. Maç arasında, kullandığı kelimenin eşcinselleri, özellikle eşcinsel erkekleri aşağıladığını ve eşcinsellere yönelik şiddeti beslediğini söyledim. Şaşırdı, benden beklemiyordu sanırım. Ama kafası da karıştı, yüzünde o karışıklığı gördüm, istediğim buydu.”

Fırsat eğitimi sözsüz de yapılabilir. Mesela, bir dizi ya da filmde öpüşme sahnesi çıktığında ebeveynlerin/bakım verenlerin paniklememesi, kanalı değiştirmeye çalışmaması da bir fırsat eğitimidir. Çocukların yaş gelişim özelliklerine uygun olmayan, cinselliklerini fazlasıyla kışkırtacak ve kafalarını karıştıracak bir içerik olmadığı sürece; sakin kalmak, doğal davranmak ve kanalı değiştirmemek çocuğa samimiyetin, yakınlığın, öpüşmenin, cinselliğin

insan yaşamının doğal bir parçası olduğunu hissettirir. Aksi davranıldığında ise çocuğa cinsellikle ilgili olumsuz duygular aktarılmış olur. Bu toplumda hepimize aktarıldığı gibi... Hiç konuşma olmasa da çocuk şu mesajları alır: “Cinsellik ayıp ve utanılacak bir şey. Ebeveynlerim benimle bu konuları konuşmaya hazır değiller.” Bu ve benzeri sözsüz mesajlar, çocuğun cinsel gelişim sürecindeki hisleri ve deneyimleri nedeniyle utanç ve suçluluk hissetmesine, hislerini ve deneyimlerini bastırmasına, merak ettiği şeyleri ebeveynlerine soramayıp arkadaş, internet gibi riskli alanlardan bilgi edinmeye çalışmasına neden olabilir.

Sekizinci sınıflarla cinsellik kavramını tartıştığımız bir derste ergenlerden biri; “ebeveynlerimizle konuşamıyoruz, çünkü onlar basit bir öpüşme sahnesinde bile panikleyip kanal değiştiriyorlar” demişti. Sonra başka bir ergen şunu eklemişti: “Televizyonlarda sürekli şiddet, silah, cinayet ve tecavüz var ama o görüntüleri kapatmak için panik olmuyorlar.” Çok haklıydı; şiddet meşrulaştırılıyor, onaya dayalı güzel duygular ve deneyimler baskılanıyordu.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta; çocuğun/ergenin/gencin cinselliğini ayartmamak ve kısıktırmamaktır. Çalışmalarım sırasında; çocuğun gelişim dönemine uygun olmayan, henüz hiç hazır olmadığı, aslında hiç gündeminde olmayan ve soru sormadığı konularla ilgili bilgileri ona aktaran, çocuğun henüz ihtiyaç duymadığı kadar detaylı bilgi veren yetişkinler olduğunu da gözlemliyorum. Yetişkinlerin sorumluluğu; baskılayıcı/yasaklayıcı olmamak kadar, ayartıcı/kısıktırtıcı da olmamaktır. Bu ikisinin tam ortasında, nötr bir yerde durmak; seks pozitif bir ebeveynliği/yetişkinliği inşa etmeye çalışmak gerekiyor.

Seks pozitif ebeveynlik için ebeveynlerin öncelikle kendi cinsellik algıları ile çalışmalarını gerekiyor. Çoğu zaman cinselliği; mutlaka bir partner gerektiren, kadın-erkek arasında yaşanan, sevişme/birleşme gibi yakınlaşmalardan ibaret, davranış odaklı bir kavram olarak algılıyoruz. Ancak cinsellik; beden, duygu, davranış, cinsel sağlık, değerler, sınırlar, onay kavramı, ilişkiler, toplum gibi çok farklı boyutları içeren oldukça karmaşık ve kapsamlı bir kavram. Cinsellik insan yaşamının olağan bir parçası ve aslında ne kadar insan varsa o kadar da cinsellik var. Yani insanlar cinselliklerini birbirlerinden çok farklı şekilde deneyimliyor olabilir. Seks pozitif bir yetişkinlik için öncelikle cinsellik kavramına geniş ve kapsamlı bir yerden bakabilmemiz, yanı sıra çıplaklık, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimler gibi konulara bakış açılarımızı da gözden geçirmemiz gerekiyor. Kendimizle yapacağımız bu çalışmalar, çocukların cinsel varoluşlarını kabul etmemizi ve cinsel gelişim süreçlerindeki bilgi ihtiyaçlarını doğru şekilde karşılamamızı kolaylaştıracaktır. Seks pozitif ebeveynlik; çocukların varoluşlarına, farklılıklarına, bedensel söz haklarına, duygularına, sınırlarına, ihtiyaçlarına saygı duymaktır. Cinsel gelişimi ve insan cinselliğini “ayıp, yasak, günah” gibi kelimelerle ilişkilendirmeden, çocukları utandırmadan ve yargılamadan konuşabilmektir.

Son yıllarda çocuklara, gençlere yönelen çok fazla cinsel istismar haberi okuyoruz. Bu konular sizin derslerinizde de gündem oluyordur. İstismar durumlarında kendilerini koruyabilmeleri için ne gibi önerileriniz oluyor? Aile çevresi, okul çevresi gençlere nasıl destek olabilir, neler yapabilirler?

Ben çocuklarla/ergenlerle/gençlerle çalışırken “cinsel istismardan kendini koruma yöntemleri” gibi bir başlık açmıyorum hiçbir zaman. Çünkü cinsel istismardan korunmak çocuğun sorumluluğu değil, çocukları istismar etmemek ve zarar görebilecekleri herhangi bir duruma maruz bırakmamak yetişkinlerin sorumluluğu! Bu cümlemin altını kalın bir çizgi ile çizmek istiyorum. Bizim toplumumuzdaki yaklaşım bunun tam tersi; cinsel istismar vakaları arttıkça yetişkinler “kendimize bakalım, nerede hata yapıyoruz, çocukların haklarını neden koruyamıyoruz?” diye düşünmek yerine, “çocuklara mahremiyet eğitimi verelim, kendilerini

korumayı öğrensinler!” diye ses yükseltiyorlar. Çocuklar kendilerini kimlerden koruyacaklar? Yetişkinlerden! Ne büyük çelişki değil mi?

Ebeveynler, bakım verenler, eğitimciler aslında yetişkinlerin büyük kısmı; çocuklara belli bir konuda bakış açısı kazandırmayı, onlarda farkındalık yaratmayı ya da davranış değişikliği oluşturmayı arzu ediyorlarsa bunu genellikle anlatarak, “öğreterek” yapmayı tercih ediyorlar. Ve bu eğitimlerin hemen etki etmesini bekliyorlar. Cinsel istismar vakalarını durdurmak için de ilk akla gelen şey çocuklara “eğitim vermek” oluyor. Bu konularla ilgili eğitim çalışmaları yapmak elbette gerekli ve önemli. Özellikle kapsamlı cinsellik eğitiminin akranlar arası şiddet, cinsel istismar, flört şiddeti ve cinsel şiddetin tüm biçimlerine karşı koruyucu-önleyici yönü tartışmasız bir gerçek. Ancak elbette tek başına yeterli değil.

Çocukların kendi sınırlarını tanımlayabilmelerini, sınırlarının ihlal edildiği durumlarda “hayır” diyebilmelerini, güvendikleri yetişkinlerden destek isteyebilmelerini, başkalarının sınırlarına saygı göstermelerini, birbirleri ile güce dayalı ilişki kurmamalarını, şiddetsiz bir iletişimi benimsemelerini... istiyorsak bunun yolu onlara eğitim vermekten değil, yetişkinler olarak günlük hayatın içindeki tutum ve davranışlarımıza, toplumsal dinamiklere bakmaktan ve öncelikle bu alanları düzenlemekten geçiyor. Çünkü çocuklar bizim onlara sözlü olarak anlattıklarımızdan daha çok gözlemleyerek, deneyimleyerek, yaşayarak öğreniyorlar.

Toplumda çocukla yetişkin arasında bu kadar belirgin bir güç ilişkisi varken, söz hakkı her daim yetişkindeyken, toplumda çocuklar birey olarak görülmezken çocuklara “hayır diyebilirsin, kimse senin sınırlarını ihlal edemez” demek büyük çelişkidir. Çocuklar küçük yaştan itibaren sınırlarını belirler ve ifade ederler aslında. Yetişkin dünya, çocukların sınırlarını sürekli olarak ihlal eder; canı istediği zaman, istediği şekilde temas eder, çocuk kendisini öptürmez/sevdirmezse küser ve hatta cezalandırır, rahatsız edici şakalar yapar, sınırlarını tutmaz ve hatta magazin malzemesi yapar, kısacası çocukların bir özel alana ve sınırlara sahip olduğunu unuttur. Üstelik bu toplum çocuklardan, yetişkinlere koşulsuz saygı duymalarını ve itaat etmelerini bekler. Sonra da aynı yetişkinlerin çocuğun karşısına geçip “hayır diyebilirsin” demesi kafa karıştırıcıdır. Öncelikle yetişkinlerin çocuk algısı ve çocukla ilişkilene pratikleri değişmelidir.

Bu nedenle ben kendi çalışmalarımnda, bu konuları daha yoğunluklu olarak yetişkinlerle çalışıyorum. Ebeveynler, bakım verenler, eğitimciler, okul çalışanları, çocuk çalışmacıları, ruh sağlığı çalışanları, sağlık hizmet sunucuları gibi çok farklı gruplarla cinsel istismara koruyucu-önleyici yaklaşımın nasıl olması gerektiğini ve bu konuda yetişkinlerin sorumluluklarının neler olduğunu konuşuyor; yetişkinlerin kendilerini gözden geçirme, özeleştirme verme ve çocuklara zarar veren davranışlarını değiştirme noktasında adım atmalarını desteklemeye çalışıyorum.

Çocuklarla da bedensel söz hakkı, onay kavramı, kişisel sınırlar, sınırlarını ifade etme ve hayır deme hakkı, sınır ihlalleri ve bu ihlalleri durdurabilme, özkoruma ve öz savunma hakkı, yetişkinlerin çocuklarla kurdukları ilişkinin nasıl olabileceği ve olamayacağı gibi konuları çalışıyorum elbette. Ancak bu konuları hak temelli ve güçlendirici bir dil ve yaklaşımla ele almaya gayret ediyorum. Sorumluluğu bütünüyle çocuğa yükleyen, ahlaki ve çoğu zaman cinsiyetçi bir yaklaşımla verilen, “özel bölgelerine kimse dokunamaz, böyle bir şey olursa çılgın at ve oradan kaç, güvendiğin bir yetişkine anlat”tan öteye gitmeyen eğitimleri son derece sorunlu, kafa karıştırıcı ve riskli buluyorum.

Özellikle son yıllarda dini referanslar eğitim alanını da fazlasıyla şekillendirmeye başladı. Çalışmalarınız sırasında çocukların zihinsel ya da cinsel gelişimine dair bu referanslarla konuştukları, bu referansların da gündelik hayata girdiği örnekler karşınıza çıkıyor mu? Bunlara dair gözlemlerinizi var mı?

Evet, son yıllarda dini referanslı soruları biraz daha sık duyar oldum. Özellikle ortaokul ve lise sınıflarında mastürbasyonun, evlilik dışı flörtün ya da cinselliğin, eşcinselliğin ve kürtajın günah olup olmadığına yönelik sorular gelebiliyor. Ergenlik döneminden itibaren kendi kimliğini, değerlerini ve inançlarını oluşturmaya başlayan bireylerin bu yöndeki sorularını, onlarla değer-inanç çatışmasına girmeden, bilimsel referanslarla ve hak temelli bir yaklaşımla cevaplıyorum.

Siz bu eğitimleri karma bir şekilde yaptığınızı ve bunu önemli bulduğunuzu belirttiniz. Bir süredir karma eğitimin kaldırılma tartışması da gündemde. Siz bu tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Karma eğitimin çocukların ve gençlerin gelişimi üzerindeki, birlikte yaşam kültürü oluşturmaları üzerindeki etkisini nasıl görüyorsunuz?

Oldukça uzun konuşulması gereken bir konu aslında. Ama kısaca özetlemek gerekirse; toplumsal cinsiyet rollerini ve cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren, LGBTİQ öğrencileri dışarıda bırakan ve görünmez kılan bir uygulama olacağını düşünüyorum. Tek cinsiyete dayalı okul uygulamaları uluslararası platformlarda genellikle başarı-başarısızlık üzerinden ele alınıyor. Kız çocuklarının/genç kadınların; oğlanların/genç erkeklerin eğitim ortamını bozucu davranışları nedeniyle eğitimden yeterince faydalanamadığına ve akademik başarılarının olumsuz yönde etkilediğine dair görüşler var. Erkeklerin, dersi bölen davranışlara ve zorbalığa “doğaları” (!) gereği daha yatkın olduğu iddiası pek çok çalışmada dile getiriliyor ve tek cinsiyetli okulların genç kadınları koruyacağı iddia ediliyor. Yanı sıra, sadece kız çocuklarına yönelik okullar yaygınlaşırsa ailelerin kız çocuklarını okula göndermelerinin kolaylaşacağı varsayımına dayalı görüşler de var. Hâlbuki okul, kendine has dinamikleri olan, toplumdaki ayrı bir yer değil ki; toplumun bir yansıması! Normatif ikili cinsiyet sistemi ve toplumsal cinsiyet kalıpları ile mücadeleye yönelik kapsayıcı çalışmalar yapılmadan, okulu bütün bu sistemden bağımsız bir alanmış gibi değerlendirip cinsiyete dayalı eğitim vermek işlevsel değil. Eğitim Reformu Girişimi’nin geçmiş yıllarda yayınladığı eğitim izleme raporlarından birinde de belirtildiği gibi; giderek daha fazla kız ve oğlan çocuğunun ayrıştırılmış ortamlarda eğitim alması, eğitimcilerin cinsiyetçi tutumları ve eğitimin cinsiyetçi içeriği ile birleştiğinde, eğitim sürecinde dönüştürülmesi gereken toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarının daha da katılaşmasına neden olacaktır.

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Kapsamlı Cinsellik Eğitiminin her çocuk, ergen ve genç için bir lütuf değil, hak olduğunu vurgulamak isterim. Hem çocuk hakları hem de cinsel haklar bağlamında değerlendirdiğimizde bu hakkı çok daha net görebilir ve içselleştirebiliriz. Çocuğun insan hakları arasında ayrımcılığa maruz bırakılmama, kapsamlı ve nitelikli eğitim alma, sağlıklı yaşama, ihmal, istismar ve şiddetin her biçiminden korunma gibi hakları mevcut. Kapsamlı Cinsellik Eğitimi, tüm bu hakların korunması ve iyileştirilmesi noktasında son derece önemli ve gerekli bir yerde duruyor. Cinsel haklar ise, bütün insanlar için özgürlük, insanlık onuru ve eşitlik gibi temel haklara dayalı evrensel insan haklarından. Sağlığın temel insan haklarından biri olduğu düşünülürse, cinsel sağlık da temel bir insan hakkı. Cinsel sağlığın korunması ve desteklenmesi ise ancak cinsel hakların tanındığı ve uygulandığı ortamlarda mümkün. Bu haklara işaret eden Cinsel Haklar Bildirgesi’nin 10. Maddesi “Kapsamlı Cinsellik Eğitimi

Hakkı”na vurgu yapıyor ve Kapsamlı Cinsellik Eğitimi’ni “doğumdan başlayarak yaşam boyu devam eden bir süreç olarak tanımlıyor ve bütün sosyal kurumları kapsamı gerektiğini söylüyor. Cinsellik, her bireyin kişiliğinin ve varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır. Cinselliğın tam ve sağlıklı gelişimi için, kişisel, kişilerarası ve toplumsal iyilik esastır. Bu da ancak hak temelli ve kapsayıcı bir cinsellik eğitiminin doğumdan itibaren, tüm sosyal kurumları kapsayacak şekilde, her bireye ulaştırılması ile mümkün olabilir.

Çocukların Toplumsal Erkeklikten Zarar Görmemesi İçin 10 Öneri

Bu liste, cinsiyet temelli şiddetle mücadelede erkeklerin katılımını öncelleyen oluşumlardan White Ribbon'un hazırladığı içerikten uyarlanarak geliştirilmiştir.

Seksolog Rayka Kumru, Psikolog Nurgül Öz

Sağlıklı her duyguyu örnek almasını sağlayın

Oğlan çocuklar için, toplum hep tersini söyleyeceği için –özellikle hüznün, kayıp, hayal kırıklığı ve sevinç gibi- çeşitli duyguları ifade ettiğinizi görmek çok önemlidir.

Duyularınızı tanımlayıp ifade edin

Verdiğiniz tepkinin sebebini açıklamak çocukların duyguları anlamalarına destek olur: “Üzgün ve kırgın olduğum için ağlıyorum”, “gök gürlediği için korkuyorum”...

Toplumsal cinsiyet kalıpları ve etkileri hakkında sohbet edin

Duyularımızı paylaşmamanın bize bastırılmış hissettirebileceğinden bu bastırılmışlığın öfke ve hayal kırıklığı ile şiddete sebep olabileceğinden bahsedin.

Fiziksel güç ile güçlü bir karaktere sahip olmanın arasındaki farkları anlatın

Oğlanların duygularını ifade etmenin çok sağlıklı olduğunu ve güçlü olmanın kaslarla olduğu kadar nazik, saygılı ve anlayışlı olmakla da alakalı olduğunu duymaya ihtiyaçları var.

Kendilerini ifade etmelerini teşvik edin

“Erkek kalıbı”ndan çıkıp bu cinsiyet rolü dışındaki davranış ve ifade biçimlerini benimsemelerinde hiçbir sorun olmadığını anlamalarına destek olun.

Sağlıklı maskülenlikleri fark edin

Sağlıklı maskülenlik genellemelerden uzak, nezaket, empati ve barışçıl etkileşimlere teşvik ederken oğlanların kendileri gibi olmalarına alan açar.

Cezalandırmak yerine olumlu disipline başvurun

Çocukların davranışlarını bedene yönelik ve cezalandırıcı bir tutumla kontrol etmek onlara hem olumsuz örnek olur hem de başkalarıyla anlaşma becerilerinin gelişmesini engeller. Çocukların iş birliğini kazanmak için mantıkla açıklamak, süre belirlemek, hataları affetmek, istenen davranışları onaylamak gibi daha olumlu alternatifleri değerlendirin.

Onay kavramını öğretip modelleyin

Gündelik hayattan örnekler kullanarak onaydan bahsetmek için hiçbir zaman çok erken değildir: oyuncak ödünç almadan izin istemek, arkadaşına sarılmadan sormak, çocukların

sınırlarına saygı duymak. İlerleyen yaşlarda da sağlıklı ilişkilerin temeli olarak onaydan bahsedebilirsiniz.

Toplumsal cinsiyet ve cinsel çeşitliliği anlamalarına destek olun

Bazen erkeklerin erkeklerden kadınların kadınlardan hoşlanabileceklerini herkesin dış görünüşü ile kendini nasıl hissettiğinin aynı olmayabileceğini ve bazı insanların kendini kız ya da oğlan olarak tanımlayabileceğini anlatın.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında eğitin

Destekçi olmanın tanımını öğrenmelerine ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet, cinsiyetçilik, ırkçılık, homofobi ve transfobiye karşı durmalarının önemini kavramalarına örnek ve destek olun”.

Cinsiyet Kimliği Üreme Organlarıyla Belirlenmiyor

*Bu röportaj Evrim Kepenek tarafından gerçekleştirilmiş ve 22 Haziran 2020'de Bianet'te yayınlanmıştır.
<https://m.bianet.org/bianet/lgbti/226106-cinsiyet-kimligi-ureme-organlariyla-belirlenmiyor>*

Doç. Dr. Koray Başar ile röportaj

“Bedensel özelliklerimiz ikili cinsiyete uymuyor”

Bir çocuk kendisinin "cinsiyet farklılıklarını" fark ettiğinde neler yaşıyor?

Buna isterseniz şöyle başlayalım, “Bir çocuğun cinsiyetini fark etmesi” ne demek? Kişi cinsiyetini ne zaman, nasıl bilir? Dahası bunu ne belirler? Hemen de şunu ekleyeyim; bu soruların cevabı herkeste benzer, ama aynı zamanda herkes kendine özgü bir şekilde deneyimliyor. Tüm soruların yanıtlarını da bilmiyoruz.

Uzun bir süre pek çok farklı toplum bu soruların yanıtlarını biliyor gibi yaptı, tıp da aynı yolu izledi. Bu bilinmezliğin yerini kaplayan düşünce cinsiyetin ikili kabul edilmesiydi. Bu düşünceye göre cinsiyet üreme organları üzerinden tanımlanabilir, hatta tanımlanmalıdır.

Dolayısıyla doğduğunuz sırada da ergenlik ve erişkinlik döneminizde birileri, bu hekimler de olabilir, üreme organlarınıza bakarak hangi cinsiyetten olduğunuza karar verdiğinde, erkek ya da kadın olarak size bir cinsiyet tayin ettiğinde cinsiyetiniz budur.

Doğduğunuzda sizin yerinize yapılan bu atamanın o derece “doğal”, “kendiliğinden”, “normal” olduğu düşünülür ki sizin bundan farklı, bununla örtüşmeyen bir cinsiyetiniz olduğunu fark etmeniz beklenmez. Toplum içinde cinsiyet tayini sadece kimlik kartınızda ifade edilen bir özellik değil, bunun ayrıntısına girmem gerekmez, ama hangi cinsiyettenseniz o cinsiyet rolünü, o cinsiyetle ilgili beklenen görünüm, giyim, davranış özelliklerini sergilemeniz beklenir. Bu kabullerin hemen hemen tümü yanlış, tümü bu toplumdaki herkesi cendereye alan düşünceler.

Örnek verir misiniz?

Örneğin üreme organlarına bakıldığında herkes tıbbın “normal” kabul ettiği erkek ya da kadın özellikleriyle doğmaz. Bedenimizin doğmadan önceki gelişimi, üremeye ilgili özelliklerimiz açısından geniş bir çeşitliliğe imkân verecek şekilde bir farklılaşma sürecini içerir. İşte bugün bilindiği kadarıyla bin çocuktan 17'si, yaklaşık 200'de 1'i yani, bedeninin bazı özellikleri tıbbın beklediği şekilde erkek ya da kadın cinsiyete dört dörtlük uygun olmayacak şekilde farklılaşıyor. Bazen cinsiyetin tayin edilmesine imkân vermeyen, bazense cinsiyetten beklenenden ‘farklı’ bedensel özelliklerin fark edildiği gelişim seyrini izlemiş kişiler kendilerine “interseks” diyorlar. Cinsiyetin ikili anlaşılması nedeniyle doğdukları andan itibaren toplum ve tıbbın elbirliğiyle hayatını zora soktuğu bir grup bu.

Oysa hiçbirimiz bedensel tüm özelliklerimiz açısından kadın/erkek ikiliğine uymuyoruz; kimimiz erkek ve daha az kıllı, kimimiz kadın ama sesi kalın. Bedensel özelliklerimiz ikili cinsiyete uymuyor. Kendimizi uydurma çabamız ya da uymamız için bize uygulanan baskı yaşamın her döneminde bizi zora sokuyor. Ancak intersekslerde durumun fark edilmesinden itibaren, çoğu zaman kendilerinin dâhil olmadığı karar verme süreçleriyle sürdürülen tıbbi işlemlerin uzun vadede bedensel, ruhsal olumsuz sonuçlarını artık biliyoruz.

‘Yalnız hissetmelerinin sorumlusu tüm toplum’

Bu nedenle geri dönüşü olmayan tıbbi işlemlerin, yaşamsal gereklilikler olmadıkça, ertelenmesi güncel tıbbi öneri. Ama bunun ötesinde kişinin kendisiyle ilişkisiyle, ailesinin tutumuyla, toplum içinde bu kimliğe sahip olmasıyla ilgili güçlükler sadece bu işlemlerle sınırlı değil. Herkesin ‘evrensel’ kabul ettiği temel bir özellik açısından “bozuk”, “tuhaf”, “yalnız” hissetmelerinin sorumlusu tüm toplum, üstesinden gelinmesi de oldukça meşakkatli.

LGBTİ’nin İ’si sıklıkla konuşulduğundan çok daha fazlasının söylenmesi ve yapılması gereken güçlükler yaşıyor. Cinsiyetimizin zihnimizde şekillenmesiyle birlikte, bu cinsiyetle kimi bedensel, ruhsal ve sosyal özellikleri ilişkilendirmeye başlarız. Cinsiyetimizle ilgili bu süreç zihinsel gelişimimizle, sosyal çevremiz ve etkileşimimizle şekillenir.

Kişinin kendini hangi cinsiyetten gördüğü, benliğini, ruhunu hangi cinsiyetle tanımladığı ya da tanımlamadığı, yani 'cinsiyet kimliği' sıklıkla yaşamın erken döneminde, sıklıkla üç yaş öncesinde şekillenip beliriyor.

Cinsiyet kimliği üreme organlarıyla belirlenmiyor. Her toplumda, kültürde, ailenin eğitim düzeyi, dini inancı veya siyasi görüşü ne olursa olsun, ailenin yapısı, ebeveynin birbiriyle ve çocukla ilişkisi nasıl olursa olsun çocukların cinsiyet kimlikleri doğduklarında tayin edildikleri cinsiyetle örtüşmeyebiliyor. Bu çeşitlilik ne icat edilen, ne başka kültürlerden ithal edilen, ne iradeyle karar verilen bir durum, insanlarla ilgili olağan bir çeşitlilik.

Öyle ya Türkiye’de yaşayan bir erkeğin, erkek olmayla hangi bedensel özellikleri ilişkilendirdiğiyle Finlandiya’da yaşayanınki aynı değildir. Ya da toplumsal cinsiyet eşitliğine özen gösteren bir ailede yetişen bir kadının kadın olmakla ilgili zihninde şekillenen davranış özellikleri, erkeği daha üstün gören bir kültürde yetişenle aynı değildir.

Sonuç olarak cinsiyet kimliğiyle ilgili çeşitliliğe, her bir cinsiyetle ilgili kişinin zihninde o cinsiyetle ilgili oluşan bedensel ve sosyal özelliklerin çeşitliliğini de eklemek gerekir. Toplumsal cinsiyet denildiğinde, sanki bunun toplumca uzlaşılmış, değişmez ve örtüşmez bir ikiliğe, evrensel bir “erkek” ve “kadın”’a işaret ettiği sanılsa da, bunun böyle olmadığını açıkça biliyoruz. Kişinin cinsiyetini kendi zihninde şekillenen özelliklerle, toplumsal, kültürel bağlamda dışı vurma biçimine cinsiyet ifadesi diyoruz.

Çocuk LGBTİ+’lar...

Ailesinden, çevresinden, arkadaşlarından, kreşten başlayarak öğretmenlerinden aldığı tepkiler çocuğa kendisinde bir farklılık olduğunu hissettirir. Yani aslında en yakınlarından, yanında en güvende hissetmeyi belediklerinden farklı, tuhaf, hatta yanlış olduğu mesajı verilir. Bu mesaj bazen bakışla, gülüşle, satır arasında imalarla, ama daha sıklıkla sözlü veya fiziksel şiddete varan uyarılarla, dışlanmayla kendini gösterir.

Ruhsal gelişimin bu erken ve kritik döneminde bu mesajlar oldukça incitici olabilir, çocuğun benlik saygısının gelişimini olumsuz etkileyebilir. Kendisi olduğunda, içinden geldiği şekilde davrandığında, kendini gizlemediğinde en yakınları başta olmak üzere toplum tarafından, kendisine nasıl baktığına en çok önem verdikleri, ailesi ve arkadaşları tarafından kabul edilmeyeceği, sevmeyeceği, hor görüleceği, dışlanacağı, şiddet göreceği endişesi yaşar.

“Dillendirilmeyen bir sır olarak kalabilir”

Ya da tersinde aileler çocuklarında farklılıklar gözlemlediklerinde.. Mesela biyolojik olarak kız olarak doğmuş ama kendini daha çok oğlan gibi ifade ediyorsa çocuk aile bu anlamda ne yapmalı? Çocuğa nasıl destek olabilir?

Ebeveynin çocuğun cinsiyetiyle, cinsiyetle ilgili özellikleriyle ilgili beklentisi çocuk doğmadan çok önce başlar. Bu beklenti aslında sadece çocukluk dönemiyle sınırlı da kalmaz, yıllar içinde ayrıntılanır, çeşitlenir. Birçok etken bu beklentide, tasarımıda rol oynayabilir; ama çocuğun cinsiyet kimliği ebeveyn tarafından bilinmemektedir.

Genel yaşamında toplumsal cinsiyetle ilgili tutumu ne olursa olsun anne babaların büyük çoğunluğu bu beklentileri doğumda tayin edilen cinsiyet üzerine kurar; bazen daha sıkı, bazen daha gevşek ve çeşitliğe imkân verir biçimde. İşte çocukluğun erken döneminde çocuğun tayin edildiği cinsiyetle uymayan cinsiyet ifadesi bütün bu senaryoyu sarsabilir. Beklenenden sapma geleceği kestirememeyi beraberinde getirdiği gibi, toplumda hoş karşılanmayacak, mutsuz edecek bir kimliğin gelişimiyle ilgili yoğun endişeler duymayı da sağlar.

Çocuklar, erişkinlere benzer şekilde cinsiyet ifadesi açısından geniş bir çeşitlilik gösterirler ve bir bölümü toplumun cinsiyetle ilgili beklentilerine uymaz. Çocuğun cinsiyet ifadesi kendi başına doğrudan cinsiyet kimliğine de cinsel yönelime de işaret etmez. Burada asıl mesele çocuğun cinsiyet, cinsiyet kimliği ve ifadesi ya da cinsel yönelim açısından farklı olması ve bunu fark etmesi değil, ona bu özelliklerinin bir sorun olduğunun hissettirilmesidir.

Beklemediğimiz, nasıl tepki vereceğimiz bilmediğimiz birçok soruna verilen tepki burada da ortaya çıkabilir: durum görülmeyebilir ya da herkesin bildiği ama dillendirmediği bir sır olarak kalabilir. Ancak bazen ebeveyn, bazen yakın çevre, bazen bir öğretmen bunu sorun olarak görüp müdahale etmeyi düşünebilir. Cinsiyet ifadesi çekirdek cinsiyet kimliği ekseninde toplumsal bağlamda şekilleniyor olsa da, ebeveyn, öğretmen, psikolog ve psikiyatr eliyle şekil verilebilen bir yönümüz değildir.

Çocukluk döneminde cinsiyetinden hoşnutsuzluk sadece cinsiyet ifadesiyle değil kimlikle ilgili de çocuk tarafından ifade edilebilir. Yani çocuk doğrudan ve ısrarla, örneğin kız olmadığını, ona Ayşe değil Ahmet denmesini istediğini söyleyebilir. Bu durumda da cinsiyet kimliğinin ne çocuğun ne de ailenin belirlemediği, belirleyemeyeceği bir özellik olduğunu akıldta tutmak gerekiyor. Cinsiyet kimliği ve ifadesinin ailenin iyi veya kötü eğitim vermesiyle ilgisi yoktur.

İyi eğitimin kişiye kendisinde derin bir sorun, bozukluk olduğunu, başkaları onu kabul etsin diye olmadığını gibi davranmak zorunda olduğunu hissettirmek gibi bir amacı olamaz.

Böyle çabaların, cinsiyet ifadesini ve kimliğini yönlendirmek üzere şunu model alsın, bununla oynamasın, şununla daha çok vakit geçirsın gibi ceza veya ödül yöntemleri de içeren girişimlerin kişinin benlik gelişimine katkısı olmadığı gibi, uzun vadede ruhsal ve sosyal zorluklar yaşamasıyla ilişkisi olduğu gösterilmiştir.

‘Cinsel kimlik öyle desteklenebilecek, kösteklenebilecek bir yönü değil insanın’

Böyle söylediğimde sizin verdiğiniz örnekteki ebeveyn veya çevresi diyecektir ki ‘bırakalım da doğumda kız tayin edilmiş bu çocuk, trans erkek mi olsun?’. Bunun kendisi için ne anlama

geldiğini değil, çocuğun yararını düşünen bir anne baba dahi çocuğunun maruz kalacağı düşündüğü zorluk nedeniyle bunu sorabilir.

Benim önerimin birkaç yönü var. Çocuğun kendisi dillendirmeden sadece cinsiyet ifadesine bakarak onun cinsiyetiyle ilgili varsayımda bulunup hareket ediyorsak, bunu bırakalım. Sanki çocuğu istersek trans erkek, istersek ve çok çaba sarf edersek kadın kılabiliriz diye düşünüyorsak, bunu da bırakalım. Ama çocuğu bırakmayalım, çocukla ebeveyninin ilişkisini bırakmayalım. Çok yenilikçi bir şey söylemiyorum aslında, çocuğu dinleyelim, anlayalım diyorum.

Çocuğun böyle davranmasının, söylemesinin altında başka bir zorluk, zorlanma, onunla veya ailesiyle ilgili bir gelişme mi var, bakalım. Bunu anlayıp çocuğa destek olmaya çalışalım. Ani bir gelişme veya değişiklik değil adım adım seyreden bir gelişim mi görüyoruz? O zaman çocuğun kimliğinden bağımsız olarak, bu durumda asıl zorluğu yaşayanın çocuk olduğunu, asıl tehdit altında hissedenin o olduğunu unutmamamız gerekiyor.

Bu durumda çocuğu daha yalnız, daha tuhaf ve desteksiz bırakmak, bu nedenle ailesiyle ilişkisinin bozulmasına neden olmak yapılabilecek en yanlış hamle gibi duruyor. Çocuğa nasıl hissederse hissetsin sevileceğini, ailesinin yanında duracağını göstermek çocuğun trans ya da eşcinsel olmasını desteklemek sanılıyor.

Hayır, cinsel kimlik öyle desteklenebilecek, kösteklenebilecek bir yönü değil insanın. Türkiye toplumunda aile sosyal desteğin önemli kaynaklarından biri. Sosyal destekten kastım, kişinin kendisinin önemsendiği, kendisiyle ilgilenilen, gerektiğinde yardım alabileceği sosyal bir çevrenin, iletişim ağının parçası olduğunu hissetmesi.

Ancak söz konusu olan LGBTİ+'lar olduğunda, aile kişinin olduğu haliyle kabul edilmesi, tanınması, sevilmesi için yoğun mücadele vermesi gereken, bazen de baskının, sözel ve fiziksel şiddetin, nefretin hâkim olduğu bir yapı haline gelebiliyor. Oysa ailenin çocuğun iyiliği için diye düşünerek toplumdan görmesini bekledikleri tepkiye taraftar olmak yerine, onunla birlikte, onun için mücadele etmesi gerekir.

“Çocuğun yargılanmadığı, korunduğu bir ortamı öneriyorum”

Zor olmaz mı?

Bu tutumu sergilemek aile için zor, zira onlar da bunun aksini düşündürtecek bir toplumda yetiştiler. En iyi ihtimalle çocuklarının geleceğiyle ilgili, zarar görmesiyle ilgili yoğun endişe içindeler. Bazen çocuklarıyla ilgili çok yoğun korku, endişe hissettiklerinde, ellerinden gelen bir şey olmadığında ailelerin bunu öfke şeklinde çocuğa yansıttıklarını görürüz. Bunun işe yaramadığını içlerinde anne babalar da bilirler ve sıklıkla pişman olurlar yaptıklarına. Bu durumda da pek çok aile bir sürecin sonunda çocuğun yanında yer alabiliyor.

Çocuğun yanında olmak, önünde gitmek, onu yönlendirmek değil. Yani nasıl ki doğumda tayin edilen cinsiyetle ilgili sarsılmaz beklentiler çocuğu ve aileyi zorluyorsa, bu beklenti sarsıldığında hızlıca başka bir beklentiye dört elle sarılmak ve çocuğun ifade ettiğinin ötesinde bir cinsel kimliği ve ifadeyi ona giydirmeye çalışmak da doğru değil.

Çocuğun hızında, çocuğun yargılanmadığı, dışlanmadığı, hırpalanmadığı, olabildiğince korunduğu bir ortam için mücadele etmek, yanında olmak benim önerdiğim.

'Bu çocuğu siz böyle yaptınız mesajı ilişkiyi hasara uğratiyor'

Bu süreçte hem çocuğun hem de ailenin ruh sağlığı uzmanlarından destek alması gerekebilir. Bu konuda çocuk yaş grubuyla, cinsel kimlik gelişimiyle ilgili eğitim ve deneyimi olan uzmanlardan destek alınmalıdır. Bu dönemde kimi uzmanların, daha çok da uzmanı olmadıkları halde kendini böyle tanıtanlardan, kapsamlı bir değerlendirme yapmadan, peşin hükümlerle, ailenin yetiştirme biçimiyle ilgili öneriler verildiğini görüyoruz. Bu da şu mesajı verip ebeveynle çocuğun ilişkisini hasara uğratiyor: 'bu çocuğu siz böyle yaptınız'.

Dahası cinsiyet ifadesi ya da kimliği şekillendirmeye ilgili önerilenler bekleneceği gibi işe yaramadığında: 'siz yeterli olmadığınızdan böyle kaldı'. Bunlar ailenin haksız bir şekilde suçlanmasına ve çocuklarına destek olabilecek güçlerden yoksun bırakılmasına neden olabilir.

Yani önerim ailenin karşılaştığı bu krizi çocuğu feda etmeden, çocuğun yanında hareket ederek, büyük ölçüde ailenin işlevselliğini arttırarak atlatmasını sağlamak. Krizin bu şekilde yönetilmesi çocuğun kendini tanıma, ifade etmesiyle ilgili sürecini, sonuçta ergenlik ve erişkinlikte nasıl devam ederse etsin yalnız kalmayacağına inanarak, benlik saygısı zedelenmeden, zorlukla başa çıkma kapasitesini arttırarak geçirmesine yardımcı olacaktır.

Bu sürecin sonunda ergenlikte belirecek cinsel kimlik özellikleri önceden belli olmadığı gibi, herhangi bir sonlanım da diğerinden daha sağlıklı, normal veya üstün değil.

Ailenin bu belirsizliğin üstesinden gelmek ve çocuğu nasıl koruyup yanında nasıl duracaklarıyla ilgili desteğe ihtiyacı olabilir. Burada ruh sağlığı uzmanlarına önemli görevler düşüyor. Bunun yanı sıra ailenin benzer deneyimleri olan ailelerle teması da çok etkili sonuçlar verebiliyor. Birçok şehirde düzenli şekilde bir araya gelen LGBTİ+ aile grupları bu dönemde destek ve dayanışma için önemli bir kaynak.

“LGBTİ+ ergenlerde kendine zarar verme daha yüksek”

Özellikle ilk ergenlik sürecinde cinsiyet farklılıklarını anlayan gençler ne gibi sorunlar yaşıyor?

Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim nasıl yaşanır, nasıl gelişir diye bakıldığında, bunların trans ve trans olmayan, heteroseksüel ve heteroseksüel olmayan gruplar arasında temelde farklı olmadığını görüyoruz. Aslında her insan kendi cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimini kendi bilir, bunun herkes için geçerli yaşla ilgili bir eşiği, sınırı yoktur.

Ancak eşcinsel, biseksüel, trans iseniz ya da kendinizi cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili toplumun sizden beklediğinden farklı bir yerde görüyor, böyle olduğunuzla ilgili kendinizi sorguluyorsanız, bu özelliklerinizi adlandırmanız ve başkalarıyla paylaşmanız, dışa vurmanız zaman alıyor. Açılma süreci denilen bu kendini sorgulama ve keşif döneminin sorumlusu cinsel kimliklerin kendisi değil, cinsel kimlikle ilgili bu seçeneklere toplumsal olumsuz tutumların çocuğu ve ergeni içine düşürdüğü zorluk. Oysa kimliğin tanındığı, donatıldığı, kurulduğu çocukluk ve ergenlik dönemlerinde LGBTİ+ olsun olmasın her insanın kendisi olarak değerli, sevebilir olduğunu görmeye ve mutlu olabileceğine inanmaya ihtiyacı var.

Ergenlik dönemi bedende cinsiyetle ilişkilendirilen birçok değişikliğin art arda yaşandığı bir dönem. Bu da cinsiyetinden hoşnutsuzluk duyan bir ergen için yaşadığı zorluğun katmerlenerek artması demek.

Biraz önce sorduğunuz örnekten ilerlersek, doğumda kadın tayin edilen bir erkek, menstürasyon veya meme gelişimi ile bedeninin benliğinden farklı yönde gelişmesinden ciddi rahatsızlık duyar. Aynı durum, doğumda erkek tayin edilen bir kadının yüzünde sakallar çıkmaya başlaması, sesinin kalınlaşmasıyla da yaşanır. Hepimizin cinsiyet kimliğimizin bizim zihnimizde karşılık geldiği bedensel özelliklere sahip olmayı beklediğimizi söylemiştim.

Ergenlikle birlikte cinsiyetinden hoşnutsuzluk yaşayan kişide bu konuda ciddi sorunlar ortaya çıkar. Bu gelişmeler, kişinin isterse kimse fark etmesin, görmesin, yedi gün yirmi dört saat rahatsız hissetmesine neden olabilir. Ama daha kötüsü, hormonlarla gerçekleşen, ikincil cinsiyet özellikleri dediğimiz bu değişiklikler dışarıdan da fark edilir.

Fiziksel değişiklikler...

Dolayısıyla o zamana kadar cinsiyet ifadesini cinsiyeti doğrultusunda kurabilmiş kişi bile toplumda hissetmediği bir cinsiyetle ilgili muamele görmeye başlar. Bu durumda örneğimizde menstürasyon çok ciddi ruhsal sıkıntılarla, belli olmaması, duyulmaması, fark edilmemesi için çabalarla, okula gitmemek, evden çıkmamakla karşılanabilir.

Memelerin belli olmaması için kambur durmaktan, kilo vermeye ya da çok kilo almaya, daha sıklıkla da göğsü sıkıca sarmaya kadar çeşitli yollar denenebilir. Eğer cinsiyet kimliği zihninde netleşmişse, bu değişiklikler gün gün arzu ettiği bedenden uzaklaşmayı, geri dönüşü olmayan bir yolu kat ettiğini hissettirebilir. Ya da bu değişikliklerin geri dönmesi için gereken tıbbi işlemlerin kaygısını sırtına yükler.

Daha önce cinsiyetle ilgili ergen kendine dönüp bakmamış ya da bu sorulardan kaçınabilmişse, ergenlikle birlikte bununla yüzleşmek zorunda kalır. Cinsiyet kimliğinin kabulü trans kişiler için de gelgitli olabilir.

Bunun değişmesi için çaba sarf edebilir, ikincil cinsiyet özellikleri ya da hissetmediği halde bir cinsiyetin dışı vurulmasıyla kendini değiştirmeyi deneyebilir. Bu sırada anlaşılmak fark edilmek kaygı verici olabilir. Kişinin hissettiği cinsiyetin iradeyle değişmesi söz konusu değil, dolayısıyla sonuca varmayan bu girişimler ve bunu beceremiyor olmanın eklenen yükü ciddi bir zorluktur.

Kendisi dışındakilere cinsiyetini göstermek, o şekilde kabul görmek için mücadele etmek, ergenlikte zaten devam eden kimlik mücadeleleri içinde ön sıralara geçer. Kimlikle ilgili benzer bir süreç cinsiyetle ilgili değil, cinsel yönelimiyle ilgili kendini sorgulayan ergen için geçerlidir.

Ergenlik kendi başına güçlükleri, üstesinden gelinmesi gereken görevlerle dolu bir dönemken bir LGBTİ+ için bunlara hayatın hemen her alanında dışlanma, ayrımcılık ve şiddet, kendini görünmez kılma çabası, gizlenme, bunu başarsa bile her şeyin pamuk ipliğine bağlı olduğunu hissettiği bir diken üstünde hal eşlik eder.

Tüm bu yükler LGBTİ+ ergenlerde toplum genelinden çok daha sık ruhsal ve bedensel hastalıkla ilişkilidir. LGBTİ+ ergenlerde intihar girişimi heteroseksüel ergenlerden 2-3 kat, translarda 5-6 kat daha sık görülüyor. Benzer yüksek oranlar kendine zarar verme davranışı için de geçerli.

Tüm bu sağlık sorunlarının kimlikle değil, içinde bulunulan toplumdaki damgalama ve ayrımcılık düzeyiyle, kişinin şiddet deneyimiyle ilişkili olduğunu biliyoruz. Örneğin trans ergenlerde kendi belirlediği isimle kendisine seslenilmesi, tayin edilen değil hissettiği cinsiyete uygun tuvaleti kullanabilmesi durumunda intihar girişimi riskinin daha az olduğunu gösteren çalışmalar var.

‘Ailenin ilk dönem tepkisi zor ama değerli’

Çok karanlık bir tablo çizdiğimin farkındayım. Kendisi deneyimlemese bile bu tabloyu gören bir LGBTİ+ ergenin en önemli zorluklarından biri de geleceğe dair, bu tablonun dışında bir yaşam ihtimaliyle ilgili umutlanmanın güçlüğüdür. İşte bu karanlığın dermanı sıklıkla kendine benzer sorunlar yaşayan kişilerle bulunur.

Yalnız olmadığını, yalnız kalmayacağını, "bir ihtimalin daha olduğunu" fark eder böylelikle. Dahası kimliğiyle ilgili açıldıkça kendini olduğu gibi kabul eden, onunla mücadele eden kişiler biriktirir etrafında. Ailenin ilk dönem tepkisi zordur ama sonra desteği çok değerlidir.

Bu kadar güçlkle mücadeleyle geçen çocukluk ve ergenlik, bunlarla başa çıkmayı da sağlayan psikolojik dayanıklılık geliştirmeyi sağlayabilir. Bunda aile ve kendine benzer zorluklar yaşayan arkadaşların desteğinin, toplumda LGBTİ+ görünürlüğünün katkısı çok büyüktür.

Dizide veya sosyal yaşamda LGBTİ+ görmek kimsenin cinsel kimliğini etkileyip kafasını karıştırmaz; aksine LGBTİ+ ergene tünelin ucundaki ışığı gösterir, kendi olma, olabilme gücü, güveni katar.

Özellikle okullarda ergen LGBTİ+’ların okullarda zorbalıkla karşılaştığını söyleyebilir miyiz?

Kesinlikle. Ergenlik cinsiyetle ilgili özelliklerin keskinleştiği bir dönem, bu nedenle birçok ergen için kendilerine ve başkalarını cinsiyetlerine ne kadar uyduklarını göstermenin bir yolu, bu cinsiyetlere uymayanlara işaret etmek, dışlamak, hor görmek olabiliyor. Sadece trans ergenler değil, hatta sadece LGBTİ+ ergenler değil, cinsiyet rollerini dört dörtlük ifa etmeyen herkes zorbalığa maruz kalır.

Ancak gruplar arasında şiddeti, sıklığı farklıdır. Trans ergenler diğerlerinden dezavantajlıdır; ikili cinsiyete uymayan, nonbinary ergenlerin bu açıdan daha da zor durumda olduklarını çalışmalar gösteriyor.

LGBTİ+ ergenler öğrenciler tarafından sergilenen, öğretmenlerin bazen maalesef sadece seyrettikleri ya da katıldıkları sözlü, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalabilirler. Bu korkuyla okula gitmeme, devamsızlık, kötü bir eğitim yaşamı geçirme veya eğitimini sürdürmeme nadir bir durum değil.

Bu sırada ergenlikle beliren bedensel cinsiyet özellikleri cinsiyet ifadesiyle örtüşmeyerek onu ele verip, hedef haline getirebilmektedir. Kendi olmaktan, cinsiyetini dışa vurmaktan geri adım attığında açıkça fiziksel şiddete maruz kalmıyorsa bile, kimliğinin tanınmaması, görmezden gelinmesi, inkar edilmesi önemli bir sistemli zorbalık biçimi.

Ergenlik dönemindeki LGBTİ'lere destek olmak için hangi kurumlara ne gibi görevler düşüyor?

Çalışmalarıyla gösterilen olumlu etkileri nedeniyle tıbbi kılavuzlarda yer alsa da, ergenliği baskılama yeterli eğitimi, deneyimi olan farklı tıp alanlarından uzmanların birlikte çalışabildiği merkezlerde, titiz bir değerlendirme ve izleme, seçici şekilde, ailenin, eğitim kurumlarının işbirliği sağlanarak uygulanmalı.

Daha önemlisi bu yöntem ister uygulansın, ister uygulanmasın ruh sağlığı uzmanlarının bireye ve aileye destek sağlayabilmesi mümkün. Çocukluk döneminde cinsiyetinden hoşnutsuzluk halindeyse, tıbbi uygulamalardan ziyade, aileyi de içine alacak şekilde bütüncül bir yaklaşımla destek ve izlem önerilebilir. Sağlık kuruluşlarının ve sağlık çalışanlarının çocuğu, ergeni ve aileyi destekten mahrum bırakmaması gerekiyor.

Aslında ergeni çevreleyen her tür toplumsal yapıya görev düşüyor. Öncelikle ailelere. Ailelerin çocuklarının yaşadığı güçlüğü bir an önce görüp, kendi yaşadıkları zorluğun üstesinden gelip çocuklarının yanında, arkasında durabilir hale gelmeleri gerekiyor. Bunu bazen ruh sağlığı çalışanlarından, bazen LGBTİ+ aile gruplarından destek alarak yapabilirler.

Ulaşılabilir ve düzenli toplantılar yapan gruplar Ankara, İstanbul, İzmir, Denizli ve Antalya'da var. Ama en önemlisi çocuklarını dinlemeleri, anlamaya çalışmaları, onun zorlandığı yerleri, onun güçlü yönlerini görüp ittifak içinde olabilmeleri. Onun önünde veya onun yerine hareket etmek de değil.

Toplumsal zorluklar

Eğitmcilerin sadece cinsel kimlikle ilgili değil, tüm çeşitlilikler konusunda kapsayıcı eğitim ortamı sağlamakta ısrarcı olması gerekir. 'Farklı' olduğu ya da görüldüğü için hırpalanan çocuk ve ergenleri, diğerlerine uydurmaya çalışmak yerine, zorbalığı sonlandırmaya çaba sarf etmeleri, bunun için gerekirse diğer eğitimcilerle, diğer ailelerle mücadele etmeye hazır olmaları gerekiyor.

Başta ruh sağlığı uzmanları olmak üzere, sağlık çalışanlarının cinsel kimlikle ilgili kendini tanımaya, anlamaya çalışan, bu nedenle zorluklar yaşayan çocuk ve ergenlerle çalışırken yargılanmaktan ve şiddetten muaf, güvenli ortamı sağlaması gerekir. Bu süreçte hekimin ve psikoloğun varsayımlarla yola çıkmayan, destekleyici, güçlendirici bir tutum sergilemesi gerekir. En önemlisi de bilimsel dayanağı, etkisi olmadığı bilinen, etik olarak sorunlu kabul edilen cinsel yönelimi, cinsiyet kimliğini değiştirme, düzeltme girişimlerinden uzak durmaları.

Günümüzde cinsiyet geçiş süreciyle ilgili tıbbi uygulamalar, kişinin reşit kabul edildiği yaşın öncesine, ergenliğin daha erken dönemlerine uzandı. Zira, çocukluktaki değilse de, ergenlikte cinsiyetinden hoşnutsuzluğu olan kişilerin neredeyse tümünde durumun erişkinliğe uzandığı uzun süredir biliniyor. Cinsiyetinden hoşnutsuzluğu olanlar için ergenliğin ciddi ruhsal ve toplumsal zorluklarla seyrettiğini konuştuk.

Son yirmi yıldır giderek yaygınlaşan biçimde ergenliğinde cinsiyetinden hoşnutsuzluğu olanlara 'ergenliği baskılama' bir seçenek olarak sunuluyor. Bu yöntemle kişinin doğumda tayin edilen cinsiyetine göre ergenliğin ilk ipuçları belirdikten sonra, cinsiyetinden hoşnutsuzluk sebat ediyorsa, ergen ve ailesi bazı tıbbi ölçütleri karşılıyorsa, hormonlarla ergenliğin ilerleyişi durdurulmakta, bedensel etkilerinin önüne geçilmektedir.

Uygulanan ilaçlar kesildiğinde ergenlik olağan seyrinde ilerlediği için bu girişim bir tedaviden ziyade, kişinin benimsediği cinsiyete uygun hormon tedavileri için karar verebileceği yetkinliğe ulaşmaya kadar cinsiyet kimliği ve ifadesinin keşfine zaman tanımak üzere yardımcı bir uygulamadır.

En önemli avantajı ergenlikle beliren bedensel özelliklerle görülen cinsiyetinden hoşnutsuzluk artışı ve buna eşlik eden psikososyal sorunların önüne geçilmesi. Bu uygulama ile bunun sağlanabildiği izlem çalışmalarıyla gösterildi. Bunun yanı sıra bu yöntemle erişkin dönemde cinsiyete uyum için gerekli kimi cerrahi işlemlere gereksinim kalmayabiliyor; dahası ergenlikte gelişip geri dönüşümlü olmayan bedensel özelliklerden kaçınmak mümkün oluyor.

Toplumda ergenlerin işi zor ama LGBTİ+ olduğunu anlayan bir ergenlik dönemindeki gencin durumu çok daha zor olabilir. Destek almak için nereye başvurabilir?

Son yıllarda sağlık ve eğitim çalışanlarının hem eğitimleri hem de meslek örgütlerinin çabalarıyla bir ölçüde destekleyici yönde evrildiklerini görmek mümkün, ancak yeterli değil. LGBTİ+ların da, ailelerinin de, temel desteği dayanışmadan, benzer güçlükleri yaşayanlarla bir araya gelmekten, örgütlenmekten aldıklarını düşünüyorum. Neyse ki günümüzün iletişim imkanları, internet bu açıdan geniş imkanlar sağlayabiliyor.

LGBTİ+ olmanın ruhsal ve bedensel bir bozukluğa karşılık gelmediğini ne kadar vurgulasam az, ama halen sanıyorum en önemli profesyonel destek kaynağı ruh sağlığı çalışanları. Ancak hem ergenleri hem de aileleri bilimsel ve etik sınırlar içinde hareket eden uzmanlardan destek almaları konusunda uyarmalıyım. Kendi toplumsal değerlerini danışanlarına dayatan, bunu mesleki bir uygulama gibi sunan, dahası kişilerin ve ailelerin kaygı ve korkularını suiistimal eden kişilerin de olduğunu biliyoruz zira. Bu kişi ve kurumlardan uzak durulmalı.

Son olarak sizin eklemek istedikleriniz nelerdir?

Son günlerde ırkçılıkla ilgili vurgulanan bir meseleyi bu bağlamda vurgulamak gerekebilir. Ayrımcılığın daha kurumsal, yapısal olarak sürüyor olması, kişiler arası ayrımcılıklara zemin hazırlıyor, meşru kılıyor, zarar veriyor. Toplumsal yaşamın her alanında cinsel kimlik nedeniyle yaşanan ayrımcılığın önüne geçecek yasal düzenlemelerin yapılması, nefret suçlarının tanınması ve cezasızlığın son bulması gerekiyor. Bunlar toplumsal düzlemde atılması gereken adımlar.

Yıllardır LGBTİ+ örgütleri bunun mücadelesini veriyor. Bu konularda adım atılması bir yana, toplum içinde sözüne önem verilen kişiler, kurumlar gün geçmiyor ki LGBTİ+ kişilere yönelik yargılayıcı, damgalayıcı, nefret suçunu teşvik edici açıklamalar yapsınlar. Buna son verilmesi gerekiyor. Bunların insan hakkı ihlallerine zemin hazırlayan, cesaretlendiren ve toplum sağlığını olumsuz etkileyen tutumlar olduğunu vurgulamak gerekir.

Bir yandan da, aileyi yüceltirken, aile kurumunun korunmasına vurgu yapılırken, bunun ailenin LGBTİ+ üyesini, çocuğu, ergeni gözden çıkartarak yapılabileceğini savunmak en büyük çelişki. Tüm LGBTİ+ların ve ailelerinin, özgürce kendilerini var etme mücadelelerinin görünür kılındığı onur haftasını kutlayarak bitireyim.

Çocuklar, Bedenleri ve Biz

Bu yazı Kaos GL Dergisi'nin Mart-Nisan 2021 tarihli "Beden" sayısında yayınlanmıştır.

Ceren Suntekin, Sosyal Hizmet Uzmanı

* Dikkat, yazının bazı kısımları, bazı okuyucularda tetikleyici etki yaratabilir.

Umut, Kaos GL dergi yeni sayı konusu "beden" olacak dediğinde ben de çocukların bedenleri üzerinden yapılan hak ihlallerini gündem etmeliyim dedim. Ne yazacağıma çok emin olsam da nasıl başlayacağımı bir türlü bilemedim. Aslında çocuk korumadan bahsederken çocuktan ne anladığımız, korumadan ne anladığımız ve bunun çocukların bedenlerine nasıl etki edebileceği üzerine birkaç şey söylemek istiyorum. Çünkü hak savunucu bile olsak, beden deneyimlerine sırt çevirerek yola çıkamayız.

Çocukluk farklı kültürde, farklı zamanlarda, aynı kültürde farklı zamanlarda değişikliğe uğramış bir kavram. Çocukluk, yetişkinlerin de çocukluk deneyimi yaşadığı için "çocukların iyiliği için" yapılacaklara kendilerine hak gördükleri bir kavram. Hâl böyle olunca işler epeyce karışıyor.

Biz, çocuk hakları alanında çalışanlar, yetişkinlerle çocuk algısını çalışmadan haklar ve ihlallerle ilgili çalışmaya başlamamayı tercih ederiz. Önce genel çocuk algımızın ihlallere nasıl neden olduğunu ve onu analiz etmeden başlamanın çocuk koruma yöntemlerini belirlemede geçersiz olabileceğini konuşuruz.

Sahi siz bu satırları okuyanlar çocuk deyince aklınıza hangi kelimeler geldi? Peki çocukların bedenlerine yapılan hak ihlalleri size neyi hatırlattı?

Yaramaz, ufaklık, eşek sıpası, paşam, prensesim, geleceğimiz ve daha neler neler... Tüm bu atıflarda, çocuklara böyle yaklaşmakta ne sorun var ki diyebilirsiniz ya da bu yaklaşımları "iyi niyetli" kabul edebilirsiniz. Çocukları nasıl gördüğümüz, onları nasıl algıladığımız onlarla iletişimizi başta olmak üzere çocukların ihtiyaçlarını belirlememiz, bu ihtiyaçlara yönelik geliştireceğimiz yöntemler, çocukların refahı için sorumluluklarımız konusunda da yol gösterici olur. Eğer onları yetişkin dünyasını anlamayan, yetişkin olma yolunda varlıklar görürsek, yetişkinliği tam olma halinde bir hedef olarak koyar dolayısıyla da çocukları "olmamış", "eksik", "acı", "korunmaya muhtaç" olarak algılarız. Bu onlarla kuracağımız her ilişkiyi sonrasına yatırım perspektifi ile değerlendirmemize neden olur. Çocuğun o anını, çocuğun ihtiyaçlarını yok sayar; duygularını, varoluşunu, dünyayla kurduğu ilişkiyi, kendini ifade etme şeklini ve bunun için gerekli olan alanı es geçersiz; hatta görmeyiz.

Çocuklar söz konusu olduğunda bedene yapılan hak ihlalleri belki ilk başta dayağı, vurmayı, itmeyi aklınıza getirdi. Ancak bu kadar görünür olmayan ya da kültür içinde "normalleştirilen" ve bu nedenle de daha yaygın olan o kadar çok şey var ki...

Çocukların Bedensel Söz Hakları ve Trans Çocuklar

Çocukları sizi ya da bir yakınınızı öpmeye zorlamak, öpmez ya da sarılmazsa yabanilikle suçlamak; çocuklar henüz çok küçük ve "anlamıyor" diye topluma açık her yerde soyup üst değiştirmek, kimse görmez kandırmasıyla dışarıda tuvaletini yapmasını istemek, ona bilgi vermeden, ondan izin istemeden banyoya girmek, iyi beslensin diye ağzına lokmaları

tıkamak; sizi öpsün, kucağımıza gelsin diye rüşvetler vermek ve bir paketmiş gibi kalabalık olan her toplu taşıma aracında kucağa ilk alınacak olarak görmek...

Çocuklara yönelik istismar haberlerini duyduğumuzda yeri göğü inletiyoruz ama gündelik hayatımızda çocukla kurduğumuz ilişkinin aslında çocuğa bedeninin senin değil mesajını verdiğimiz ve aslında bizlerin onları istismara açık hale getirdiğini unutuyoruz.

Bir yakınımın kızı 4 yaşında. Doğduğundan beri bariz bir belirginlikte kız çocuğu olmaya bayılıyor. En sevdiği renk mor ve karlar kraliçesi Elsa'ya hayran. Elsa kıyafeti giymediği günler, peri kıyafeti ya da tüllü, renkli kloş etekler üzerinde... Sürekli dans ediyor. Annesi ve benim takılarımı, makyaj malzemelerini uzun uzun inceliyor. Hatta geçen gün annesi ince naylon çorabı olsa bacağına yapışmadan nasıl giyeceğini anlattığı videoyu izletti bize. Dört yaşındaki bu kızın ne annesi, ne babası, ne çevresi ona "kız gibi" olmakla ilgili özel bir beklenti atfetti, hatta "böyle bir kadın bedeni olamaz" gerekçesi ile barbie bebek almamak için tüm aile direndi. Şunu söylemeye çalışıyorum; onun için kendini "kız gibi" ifade etme şekli her şey. Karşımızda çok mutlu bir çocuk var, çünkü toplumun beklentileri ile onun içinden gelen, bedenini kullanma şekli uyumsuzluk göstermiyor.

Şimdi bunun tam tersini düşündüğümüzde ortaya çıkan tek şey, göz göre göre bir çocuğa hapis hayatı yaşatmak; neden olduğunu anlayamadığı bir şeyle onu cezalandırmaktan başka bir şey değil. Hatta bedeninde hiç kıl istemeyen kafasındaki ideal kadını yaratmak için cımbızı düşürmeyen bir anne; ne bileyim, ideal kendi kaslı bir erkek olan ve düzenli spor salonuna giden bir baba iseniz çocuğunuzun ideal kendindeki vulvasını istememesini, ergenlikte çıkan memelerini sıkı sıkı sarmasını ne haddinize hastalık, anormallikle bir tutarsınız? Kendimiz bedenimizdeki bu değişimleri en güvenli şekilde, en güvenli yerlerde deneyimlerken, neden çocukları bu değişim taleplerinde yalnız, sosyal hayattan kopma tehlikesiyle baş başa bırakırız?

Cinsiyet kimliği ya da cinsiyet ifadesi, atanmış cinsiyeti ile denk gelmeyen çocuklar olabilir. Ama size bir haberim var: Çocuklar cinsiyetlerinden ibaret değil! Ve eğer bedenleri gelişmekteyken bu değişim onlar için hayati ise alacağı hormonların etkileri; duyguları, zihinleri, cinsellikleri gelişmekteyken hissedecekleri ayrımcılık, dışlanma ve türlü varoluşsal kaygılardan hatta ölmeyi istemekten daha fazla zararlı değil.

Çocukları korumak için yapılacak tek şey onun kendini ifade edebileceği güvenli bir ortam yaratmak, onu dinlemek ve ciddiye almak demektir. Bu aşamada çocukların korunması hormon tedavisinin olası risklerini, varsa yan etkilerini çocukla paylaşmak, onun büyürken bedeni gibi duygularının da değişebileceğini hatırlatmak, tedavi aşamasını birlikte planlamak, acele ettirmeden, baskı kurmadan ne karar verirse versin onun yanında olacağını söylemek; atanan cinsiyeti ve cinsiyet kimliği uyuşan bireyler için bile gelişimin en zorlu zamanlarından olan ergenlikte trans çocukların güvenli bir ergenlik dönemi geçirmesine destek olmak demektir.

İnterseks Çocuklar ve Sünnet

1990'lı yıllarda interseks deneyimi olan yetişkinler bebekken aileleri ve hekimlerin kararı ile vücutlarına yapılan operasyonların onları ve yaşamlarını nasıl etkilediğine dikkat çekmeye başladılar. Belki bu çoğu otoriteler(!) için hâlâ "ekstrem" durum; ancak çoğu inanç ve kültürde normalleştiren ve tıpta adı "genital sakatlama" olarak geçen sünnet, çocukların bedenlerine, cinsel yaşamlarına ve hatta benliklerine verdiği zarar asla tartışılmadan

uygulanmaya devam ediyor. Cinsel istismardan kendini koruması amacıyla “özel bölgesi”ne dokunana karşı avazı çıktığı kadar bağırması öğütlenen çocuğun sünneti sırasındaki çığlıkları asla duyulmuyor. “Kirvelik” mertebesine yükseltelen yetişkinler tarafından o acı ve dokunuşlara katlanması için çocuğa rüşvet veriliyor. Üstelik o sırada çocuğun en yakınları başta olmak üzere tüm yetişkinler için bu, bayram havasında kutlanıyor. Çocuğa bedeninin asla onun olmadığı, yetişkinlere ait olduğu ve yetişkinler ne isterlerse, nasıl isterlerse, ne zaman isterlerse o bedenin o şekilde şekillenebileceği çocuklara bir kez daha hatırlatılıyor...

Her çocuk biricik ve birbirinden farklıdır. Her çocuğun duygusal, bedensel, zihinsel, cinsel gelişimi aynı hızda değildir. Her çocuğun çevresi ve çevresi ile kurduğu ilişki aynı değildir. Dolayısıyla her durumu tek başına, o çocuk özelinde değerlendirmek gerekir.

Eşitlenmek bir kişinin tek başına kendi isteği, çabası, yapabilme gücü ilgili bir şey değildir. İnsanlar herkes gibi olmayı dış görünüş ya da kültür olarak aynı olmayı istemek olarak hedeflemezler. Herkes gibi olmak tüm çeşitlilik ya da farklılıkla beraber aynı haklara sahip olmak, haklara erişim bakımından görünmez olmayı istemek demektir. Herkes gibi okula gidebilmek, herkes gibi hayal kurmak, herkes gibi istediğini giyebilmek, herkes gibi istediğin yerde çalışmayı istemek, herkes gibi görünür olmamayı ya da göze batmayı tercih edebilmek demek. Yetişkinler olarak görevimiz hele de ebeveynsek çocukların yollarında yanlarında olmak, onlara saygı duymak, onlara güvenmek, inanmak, onlardan öğrenmek; deneyimlerine yarenlik edebilmek demektir.

Çocukları korumak demek, onların haklarını korumak, her türlü risklerden azade gelişimleri için gerekli olan desteği sağlamak demektir. Hem özgürleşmek hem de çocukları korumak toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele etmekle mümkündür.

Peki bakım verenler olarak ne yapalım?

Toplumsal cinsiyet kalıpları çok güçlü kodlarla işliyor. Aileden, kültürden, tarihten, medyadan, eğitimden her yerden çevrili bu kalıplar her gün pekiştiriliyor. Elbette yukarıda bahsettiğim ve “normalleştirilmiş” bu hak ihlalleri için içimizden “ama...” demeden görebilmek, kabul etmek, onlarla mücadele etmek çok zor. Bunu biliyorum. Çocukları böyle deneyimler yaşayan ya da çocukları ile daha eşit ilişkilenmek isteyen her ebeveyn için bütün olanlar en başta korkutucu gelebilir. Bilmediğiniz, karşılaşmadığınız, üzerine düşünmediğiniz, çevrenizde pek de rastlamadığınız her şey her zaman korkutucu gelebilir. Öncelikle bu duygunun yani korkmanın, endişe etmenin tuhaf olmadığını bilmek belki başlangıç adımı için yerinde olabilir.

Ne hissettiğinizi, neden böyle hissettiğinizi, sizi tam olarak neyin endişelendirdiğini kendinize sorup dürüst bir şekilde cevaplamak çok önemli. Belki suçlamak sizi biraz rahatlatacağı için suçlayacak birilerini, bir şeyleri bulacaksınız; belki yok saymak sizi o an rahatlatacağı için yokmuş gibi davranacaksınız, inanmayacaksınız, belki içinize kapanacaksınız ya da tam tersi, her şeyin yolunda olduğunu kanıtlarcasına çok mutlu gözükmeye çalışacaksınız. Tüm bu duygular ya da davranışlar bilmediğinizle baş etmeye çalışma yolunuz olacak.

Merak etmeyin ortada ne suç ne hata var. Duygularınızı kabullenmek de duygularınızı çocukları suçlamadan, onları korkutmadan, anlayacakları bir dille onlarla paylaşmak; ama ne olursa olsun onları dinlemek hem sizin hem de onlar için en iyi yol olacak. Gerçekten destek olmaya hazır olduğunuzda ise çocukların haklarını koruyan bir bakış açısıyla size destek verecek kişi ve kurumları bulmak hiç de zor olmayacak.

Şiddeti engellemek, şiddetle mücadele etmek için yapılan çalışmalar şiddetin pek çok boyutunu ortaya koydu ve farklı şiddet türlerini isimlendirdi. Kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve cinsiyetçi şiddet özelinde, kadın hareketlerinin yaptığı çalışmalar sayesinde şiddeti görünür kılmada ve şiddetle mücadelede çok yol kat edildi. Şiddetin en görünür hali olan fiziksel şiddet ile birlikte cinsel şiddet, ekonomik şiddet, psikolojik şiddet, sözlü şiddet, kişinin belgelerine el konularak oluşturulan şiddet^[1] gibi farklı şiddet türlerini adlandırma ihtiyacı duyuyoruz. Şiddeti engellemek için yapılan çalışmalar şiddeti biçimine göre; gerçekleştiği mekana, alana (eviçi, aile, okul, işyeri, sokak..) göre; şiddete maruz bırakılan kişinin kimliğine (kadınlara, çocuklara, LGBTİ+'lara...) göre, şiddetin geldiği yeri merkeze alarak (erkek şiddeti, devlet kaynaklı şiddet...) ya da ayrımcılık ilişkileri üzerinden (cinsiyetçi şiddet, sınıfçı şiddet, ırkçı şiddet, milliyetçi şiddet, homofobik, transfobik şiddet...) tarif edebiliyor. Her bir kategorinin altına şiddet jestini incelikli tarif eden pek çok kavram ekleyebiliriz. Bu tanım ve kategorilendirmeler sürekli genişliyor; bunlara yeni kavramlar ekleniyor.

Bunların her biri şiddeti tanımlama ve isimlendirme konusunda oldukça işlevli kavramlar. Diğer yandan kavram çeşitliliği arttıkça ve her bir alanın içinde yeni yeni adlandırmalar ortaya çıktıkça bir kavram kargaşası da oluşuyor. Böyle bir durumda rahatsızlık duyduğumuz her davranışı, jesti şiddet olarak değerlendirmeye başlıyoruz. Şiddet bir suç olduğu için şiddet olarak tanımladığımız her jesti de suç ve ceza üzerinden düşünerek ele alıyoruz. Şiddet üzerine yapılan tartışmalarda bir süredir dikkatimi çeken konulardan biri de insan ilişkilerindeki çatışmalara, anlaşmazlıklara çok fazla değinilmemesi. İnsan ilişkilerinde, arkadaşlık ilişkilerinde ya da partnerler arasındaki ilişkilerde çatışma ve anlaşmazlıklar yaşanır. Bunlar kimi zaman sert tartışmalara da dönüşebilir. Şiddeti tanımlamak için kullanılan terminolojinin genişlemesiyle birlikte pek çok şeyi şiddete referansla düşünebiliyor; çatışma ve anlaşmazlık durumlarını geri plana atabiliyoruz. Şiddet meselesi üzerine çalışırken çatışma ve şiddet arasındaki farkı hatırlamaya ihtiyaç duydum; bu konuda yapılan tartışmalara göz attım ve bu kısa notu hazırladım.

Çatışma ve şiddet arasındaki farklar

Tarafların bir konu üzerindeki karşıtlığı, anlaşmazlığı olarak tanımlayabileceğimiz çatışma, her türlü insan ilişkisinde (aile, okul, iş yaşamı, arkadaşlık, partnerlik...) karşımıza çıkar. Aynı bakış açısına sahip olmayan, çatışma yaşayan insanlar arasındaki ilişkiler eşit kurulabilir ya da öğretmen-öğrenci, ebeveyn-çocuk ilişkisinde olduğu gibi bu ilişkiler içinde, kurumlar üzerinden oluşan hiyerarşik roller bulunabilir. Bu güç ilişkisi, şiddet için zemin sunabilir. Ancak hiyerarşinin olduğu her yerde kurulan ilişkileri şiddet üzerinden tarif etmek doğru olmaz. Bu ilişkileri şiddet üzerinden tarif etmek ilişkilerdeki diğer dinamikleri göz ardı etmemize ve eşit ilişkinin böyle hiyerarşik pozisyonlarda baştan kurulamayacağını varsaymamıza yol açabilir. Demokratik ve saygıya dayalı bir ilişki zemini olduğu müddetçe fikirler buralarda da özgürce dile getirilebilir. Anlaşmazlık yaşayan kişiler kendi bakış açılarını ifade edebilir, geliştirebilir ve karşılıklı tartışma sonucu bu fikirler değişebilir. Uzlaşamıyorsa da konu bir gerilim, çatışma konusu olarak kalmaya devam eder ya da taraflar ayrılmayı, görüşmemeyi, birbirlerine mesafe koymayı seçebilirler.

Çatışma zaman zaman 'şiddetli' bir biçim de alabilir. Arkadaşlık, aile, sevgililik... ilişkileri içinde gerilimler yükselir, insanlar birbirine bağırır, yaralayıcı sözler söyleyebilir hatta hakaret edebilirler. Bu son kısım biraz kafa karıştırıcı olabilir çünkü elimizde "şu şiddet, şu çatışmadır" diyebileceğimiz net bir reçetemiz yok. Diğer yandan kadın hareketlerinin ortaya koyduğu çalışmalar şiddetin işleyişi, mekanizmaları konusunda bize yol gösterici olabilir:

İlişkilerde Çatışma ve Şiddet Üzerine Bilgi Notu

Bu yazı 22 Nisan 2021'de Feminisite'de yayınlanmıştır.

<http://feminisite.net/index.php/2021/04/iliskilerde-catisma-ve-siddet-uzerine-bilgi-notu/>

Esra Aşan

Şiddet içeren ilişkileri, demokratik ve eşit ilişkiler olarak değil fail ve mağdur pozisyonlarının olduğu totaliter 'ilişkiler' olarak tanımlayabiliriz. Bir taraf diğeri üzerinde sürekli olarak bir hâkimiyet, tahakküm kurmaya çalışır. Diğer tarafın kendini ifade etme hakkı çok da yoktur. Çatışma, çözüm bulunması gereken bir anlaşmazlık üzerine kurulan karşılıklı bir ilişki biçimiyken şiddet ise özü itibarıyla diğeri eşit bir zeminde konumlandırmayı reddeder ve onu karar süreçlerine dahil etmez. Failin mağdur üzerinde hâkimiyet kurduğu ve onu kontrol altında tuttuğu, mağdurun ise kapana sıkışmış gibi bu ilişki içinde sıkıştığı ve dışarı çıkamadığı görülür.^[2]

Şiddet içeren ilişkilerde sürekli tekrar eden şu noktalara işaret edilebilir. Kadına yönelik şiddet hikâyelerinin hepsi birbirinden farklı olsa da failin davranışları belli stratejiler üzerine kurulur. Bu, neredeyse şiddet içeren her ilişkide tekrar eder ve bir mekanizma gibi işler: Duygusal ilişki içinde fail mutlaka mağduru yalnızlaştırır, yakın çevresinden uzaklaştırır; onun fikirlerini, yaptıklarını değersizleştirir, kendisini değersiz hissetmesini sağlar. Korku, tedirginlik ilişkideki temel duygudur. Fail sürekli karşı tarafı suçlama eğilimindedir, kendisinin davranışlarından da karşındakini sorumlu tutar. Failin dışarıya verdiği görüntü ise ilişkideki tutumlarından çok farklı olabilir. Çoğu zaman, dışarıya şiddet davranışlarını yapmayacak kişi görüntüsü vererek suçlanmamayı garanti altına alabilir.^[3] Çoğu kadın için bunlar şüphesiz ki çok tanıdaktır.

Şiddete maruz bırakıldığımızı nasıl anlarız?

Şiddet sadece psikoloji ile açıklanabilecek kişisel bir mesele değil. Şiddet, kültürel olarak öğrendiğimiz, aktardığımız, çeşitli pratiklerle yeniden ürettiğimiz ve normalleştirdiğimiz toplumsal bir mesele. Bu nedenle kimi zaman ilişkimizin şiddet içerdiğini saptamamız kolay olmuyor. Özellikle gençlere yönelik hazırlanan eğitim çalışmalarında kullanılan ilişkide güvenlik cetveli, ilişkide güvenlik spektrumu gibi araçlar ilişkinin güvenli olup olmadığını saptama konusunda işlevli olabiliyor.

[Gençlerle Güvenli İlişkiler Üzerine Çalışmak – Eğitimciler ve Danışmanlar İçin Uygulama El Kitabı](#)'nda yer alan ilişkide güvenlik cetveli, hangi davranışların ilişkiyi güvenli olmaktan çıkarıp zarar verici ya da şiddet içeren bir aşamaya taşıdığını fark etmek ve hangi davranışların kabul edilemez olduğunu görebilmek konusunda bize yol gösterici olabilir. İlişkide güvenlik cetveli, üretilen davranışlara göre ilişkiyi güvenli – güvensiz – şiddet içeren olmak üzere üç alana ayırıyor. Buna göre;

- **Güvenli ilişkiler:** Kararların ortak alındığı, partnerlerin ilişkiyi ilgilendiren konularla ve cinsel davranışlarla ilgili duygularını birbirleriyle rahatlıkla paylaştığı ilişkilerdir. Birlikte eğlenceli zaman geçirirler; fakat bu kendi arkadaşlarıyla ve yalnız zaman geçirmelerine engel olmaz.
- **Güvensiz ilişkiler:** Karar alma konusunda partnerlerden birinin diğeri -ya da partnerlerin birbirlerini- zorladığı, cinsel davranışlarla ilgili baskının var olduğu ilişkilerdir.

Zamanlarının tamamını birlikte geçirmelerine rağmen düşünceleri, duyguları ve problemleri hakkında birbirleriyle konuşamazlar.

- **Şiddet içeren ilişkiler:** Kararları tek kişinin verdiği ilişkilerdir. Partnerlerden biri tüm sınırları belirler, diğeri için neyin iyi olduğuna ve ne yapması gerektiğine karar verir. İlişki hakkında konuşmak neredeyse imkânsızdır. Onay dışı cinsel ve sosyal davranışlar yaşanır.^[4]

Bunun yanında, gençler arasında rızaya dayalı ilişkilerin şiddet içerip içermediğini görmeyi, şiddeti saptamayı kolaylaştıran şiddetölçer^[5] adlı araçtan da faydalanılabilir. Bu araç, Fransa’da Kasım 2017’de gençleri rızaya dayalı romantik ilişkilerde yaşanabilecek şiddet karşısında bilinçlendirmeyi amaçlayan *#TuMamesTumeRespectes* (*#BeniSeviyorBanaSaygıDuyuyorsun*) kampanyasının bir parçası olarak gündeme geldi. İlişkimizin şiddet içerip içermediğini tespit etmemizi sağlayacak bu araç aşağıda da görüleceği gibi yeşil, turuncu ve kırmızı olarak üç bölüme ayrılmış ve derecelendirilmiş bir cetvele benziyor. Yeşil bölümde ilişkide her şey yolundadır; turuncu bölüm şiddetin var olduğu endişelenmemiz gereken yerdir; kırmızı bölüm ise tehlikede olduğumuzu gösterir. Bu cetvel ilişkimizin eşit bir zeminde mi yoksa şiddet üzerine mi kurulu olduğunu görmemizi kolaylaştırır.

Yeşil bölüm – İlişkin sağlıklı çünkü karşıdaki...^[6]

- Senin kararlarına, isteklerine, zevklerine saygı duyuyor.
- Senin arkadaşlarını, aileni kabul ediyor.
- Sana güveniyor.
- Sen kendini geliştirdiğinde, mutlu olduğunda bundan memnun oluyor.
- Birlikte yaptığınız şeylerde onayın olduğunu dikkate alıyor.

Turuncu bölüm – İlişkinde şiddet var çünkü karşıdaki...

- Bir şey yapmayı reddettiğinde sana şantaj yapıyor.
- Senin düşüncelerini, fikirlerini küçümsüyor.
- Herkesin içinde seninle dalga geçiyor.
- Sürekli kıskançlık yapıyor ve seni kendi malıymış gibi görüyor.
- Seni manipüle ediyor.
- Nereye gittiğini, kıyafetlerini, makyajını kontrol ediyor.
- Mesajlarını, maillerini, kullandığın uygulamaları karıştırıyor.
- Ona mahrem fotoğraflarını göndermen için ısrar ediyor.
- Seni aileden ve yakın çevrenden uzaklaştırıyor.
- Porno film izlemen için seni zorluyor.

Kırmızı bölüm – Tehlikedesin çünkü karşıdaki...

- Onu eleştirdiğinde seni aşağılıyor, sana deli muamelesi yapıyor.
- Bir şeyler hoşuna gitmediğinde öfke patlaması yaşıyor.
- Senin yüzünden kendine zarar vereceğini söyleyerek seni tehdit ediyor.
- Seni mahrem fotoğraflarını yaymakla tehdit ediyor.
- Senin onayın olmadan özel bölgelerine dokunuyor.
- Cinsel ilişkiye girmen için seni zorluyor.
- Seni bir silahla tehdit ediyor.

Yeşil bölüm ideal ilişki için geçerli davranışları sıralıyor. Kırmızı bölümde bahsedilen şiddeti saptamanın daha kolay olduğunu söylemek mümkün. Turuncu bölüm ise şiddet ve çatışmanın iç içe geçebildiğini bir alan olduğu için kafa karıştırıcı olabilir; bu nedenle bu bölümde sıralanan

örneklere daha dikkatli yaklaşabiliriz. Ayrıca bu bölümlere başka örnekler de eklemek mümkün. Mesela bekâretin, cinselliğin tabu olduğu yerlerde genç kadın eğer bakire değilse bunu ailesine, yakın çevresine söylemekle onu tehdit etmek bir şiddettir. Bir kişiyi cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği nedeniyle açılmaya zorlamak; kişinin cinsel yönelimini, cinsiyet kimliğini başkalarına anlatmakla tehdit etmek turuncudan kırmızıya bağlanan bölüme ekleyebileceğimiz şiddet örnekleri olarak yazılabilir.

Bununla birlikte ilişkimizde şiddet olup olmadığını anlayabilmek için **kendimize şu soruları sorabiliriz:**^[7]

Partnerim/arkadaşım...

- Beni hiç küçümsedi, aşağı gördü mü? Evetse: bir kez mi; birkaç kez mi; sık sık mı?
- Kendimi berbat hissetmeme neden oldu mu? Evetse: bir kez mi; birkaç kez mi; sık sık mı?
- Benimle konuşurken sesini yükselttiği oldu mu? Evetse: bir kez mi; birkaç kez mi; sık sık mı?
- Onun gibi düşünmeye başladım mı? Onun fikrini kabullenmek için kendi fikrimi değiştirdim mi? Evetse: bir kez mi; birkaç kez mi; sık sık mı?
- Onun beni daha az seveceğini düşünerek benim için önemli olan şeyleri kendime yasakladım mı?
- Bu ilişki kariyerimde ilerlememi engelliyor mu?
- Bu ilişki beni mutlu eden şeyleri yapmamı engelliyor mu?
- Bu ilişki başladığından beri arkadaşlarımı daha mı az görüyorum?
- Bu ilişki başladığından beri kendime daha mı az güveniyorum?
- Onu memnun etmek için kendi prensiplerime, inançlarıma aykırı bir şeyler yaptım mı?
- Ondan hiç korktum mu?

Bu soruları kendimize teker teker sorup mümkün olduğunca objektif bir şekilde yanıtlamaya çalışalım. Bu şekilde arkadaşlık, sevgililik ilişkilerinde ya da mesleki ilişkilerimizde karşılaştığımız durumları gözden geçirme imkânı bulabiliriz.

Partnerler arasında eşit kurulan ilişkilerde bir çatışma yaşandığında fail ve mağdur rolleri tekrar eder şekilde bulunmaz. Tartışmaya ya da kavgaya neden olan konu tatsız bir noktaya gidebilir. Taraflar kendi haklılıklarını kanıtlamaya, birbirlerini ikna etmeye çalışırken bunun yıldırıcı ve can sıkıcı etkileri olabilir; bu durum kimi zaman hayatı bir süreliğine çekilmez hale de getirebilir.

Çatışma ve şiddet ayrımı üzerine yapılan çalışmalarda vurgulanan konulardan biri şiddette bir kişi üzerinde tahakküm kurulmaya çalışılırken çatışmada bir konu üzerinde haklılığını kanıtlama çabasının öne çıkmasıdır: Çatışmada amaç bir tarafın diğer tarafı kendi bakış açısına ikna etmesiyle şiddet içeren ilişkilerde kişiyi kontrol altına alarak onun üzerinde tahakküm kurmak için fiziksel şiddet dahil her yol uygulanır. Bu, sadece bir kere yaşanmaz; şiddet kalıcıdır ve döngüsel olarak kendini tekrar eder.

Partnerler arasındaki şiddet, genellikle gerilimin yükselmesiyle başlar. Bağırma, aşağılamalarla karşılıklı iletişim kesilir; korku ve kaygı artar. Şiddet eylemi gerçekleşir; eylemin ardından saldırgan bundan dolayı karşı tarafı suçlamaya başlar. Bir süre sonra ilişkide her şey normale dönmüş gibi görünür. Sonra bir olayla gerilim yeniden yükselir ve bu, bir döngü olarak devam eder.^[8] Çatışmada uzlaşılmanın konusu yeniden gündeme gelse de bu şekilde bir döngü oluşmaz. Çatışmada, şiddet döngüsünü meşrulaştıracak gerekçeler ortaya konmaz. Kişi tartışma sırasında kontrolü kaybedebilir ancak şiddet eylemindeki gibi karşısındakini kontrol altına almaya çalışmaz. Çatışan taraflar, şiddet korkusu olmadan kendilerini karşılıklı olarak ifade ederler.

Tehdit, korku... ilişkideki belirleyen değildir. Çatışmalı ilişkilerde sorumluluk paylaşılır. Kişi saldırgan bir davranış gerçekleştirdiyse bunun sorumluluğunu kabul eder. Kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaya bir de onun gözünden bakabilir; neden olduğu kötü bir durum oluştuysa bundan dolayı kendisi suçlu hisseder, sorumluluğunu kabul eder ve telafi etmeye çalışır.^[9]

Bir durum örneği:^[10]

Bir arkadaşınız size ilişkisi içinde mutsuz olduğunu, sürekli bir gerginlik yaşandığını ve partneriyle sık sık kavga ettiğini söyleyebilir. Bunun şiddet içeren bir ilişki mi yoksa birbiriyle anlaşamayan insanların mı bir arada olduğunu hemen anlayamayız. Arkadaşımıza soracağımız şu sorular durumu anlayabilmemiz için yardımcı olabilir:

- Ondan, verdiği tepkilerden zaman zaman (ya da sık sık) korkuyor musun?
- Kriz yükseldiğinde inisiyatifi ele alan o mu, yoksa bu karşılıklı mı?
- Kriz bittiğinde uzlaşma bulabiliyor musunuz yoksa onun üste çıkıp karar almasıyla mı konu kapanıyor?
- Koşulsuz özür diliyor mu ya da sinirlenmesinin nedenini senin hatan olarak mı görüyor?

Ayrıca arkadaşınıza her krizi, gerilimi ya da korktuğu anları defterine/telefonuna not etmesini önerebilirsiniz. Birkaç hafta sonra onunla görüştüğünüzde aldığı notlara birlikte bakın. Şiddetölçerin kırmızı bölümündeyseniz şüphesiz ki ortada bir problem var. Bunları defterde ya da telefonda yazılı olarak görmek de durumun farkına varılmasına yardımcı olacaktır.

	Partnerler Arasındaki Şiddet	Partnerler Arasındaki Çatışma
Biri, diğeri üzerinde tahakküm kurar mı?	Evet. Bir taraf diğeri üzerinde tahakküm kurmaya, kontrol sağlamaya çalışır.	Hayır. Taraflar anlaşmazlık yaratan konu, durum üzerinde haklıklarını kanıtlamaya, birbirlerini ikna etmeye çalışırlar.
Amaç nedir?	Saldırgan kontrolü ele geçirmek ister. Bu amacına ulaşmak için fiziksel şiddet dahil her yolu dener.	Amaç, çatışma yaratan konu üzerinde haklılığını göstermek ve karşı tarafı ikna etmektir. Bu durum diğer kişiyi kontrol altına almak için bahane edilemez.
Bu durum sürekli tekrar eder mi?	Evet. Şiddet devamlılık arz eder ve aynı davranış kipi zaman içinde sürekli tekrarlanır ve bir şiddet döngüsü oluşur.	Hayır. Çatışma o ana ya da döneme özgüdür. Kalıcı bir durum ya da bir döngüden bahsedilemez.
Taraflara etkisi nedir?	Bir taraf diğere boyun eğdirmeye çalışır. Bu, mağdur üzerinde gözle görülür etkiler bırakır. (Güçsüzlük, korku, utanç, kendini suçlama, içe kapanma...)	Taraflar kendilerini özgürce ifade edebilir, istedikleri gibi davranabilirler.

Partnerler arasında şiddet ve çatışma^[1]

[1] *violence administrative*

[2] *Différences entre conflit de couple et violences conjugales* (Çiftler arasındaki çatışma ve şiddet arasındaki farklar); <https://www.sosfemmesvendee.fr/difference-entre-conflit-de-couple-et-violence-conjugale>

[3] Daha detaylı bilgi için bkz.: Saldırganın Stratejisi; Caroline de Haas; <http://feminisite.net/index.php/2021/01/saldirganin-stratejisi/>

[4] Bu bölüm, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği'nin "Ne Var Ne Yok Projesi" kapsamında hazırlanan Gençlerle Güvenli İlişkiler Üzerine Çalışmak – Eğitimciler ve Danışmanlar İçin Uygulama El Kitabı'ndan alınmıştır.

[5] Şiddetölçer, Fransa'da, gençler arasındaki romantik ilişkilerdeki şiddet konusunda farkındalık yaratmak amacıyla özellikle lise, üniversite öğrencileri ve eğitimcilerle yönelik bir

proje kapsamında gündeme gelmişti. Paris Belediyesi ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının birlikte hayata geçirdiği bu projeye ilgili detaylı bilgi için bkz.: <https://www.centre-hubertine-auclert.fr/article/outil-de-prevention-des-violences-le-violentometre>

[6] Bu bölüm, Caroline de Haas'ın *En finir avec les violences sexistes et sexuelles: Manuel d'action* (Cinsiyetçi Şiddet ve Cinsel Şiddeti Sona Erdirmek: Bir Eylem Kitabı) kitabından özetlenerek çevrilmiştir.

[7] Bu bölüm, Caroline de Haas'ın *En finir avec les violences sexistes et sexuelles: Manuel d'action* (Cinsiyetçi Şiddet ve Cinsel Şiddeti Sona Erdirmek: Bir Eylem Kitabı) kitabından özetlenerek çevrilmiştir.

[8] Detaylı bilgi için, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği gibi şiddet karşıtı çalışmalar yapan kurumların çalışmalarına bakılabilir.

[9] Çiftler arasındaki şiddet ve çatışma üzerine: <https://www.regroupelles.org/violence-conjugale/chicane-de-couple-ou-violence-conjugale/>

[10] Bu durum örneği, Caroline de Haas'ın *En finir avec les violences sexistes et sexuelles: Manuel d'action* kitabından alınmıştır.

[11] Bu şema, Ecoute Violences Conjugales sitesinden alınmış ve SOS Femmes Vendée derneğinin sitesindeki şama ile birleştirilerek çevrilmiştir.

Bkz: <https://www.sosfemmesvendee.fr/difference-entre-conflit-de-couple-et-violence-conjugale>, <https://www.ecouteviolencesconjugales.be/pourquoi-appeler/victime/violence-vs-conflit/>